

İLK TÜRKÇE KUR'AN TERCÜMELERİNDE GEÇEN "GÜN" KAVRAMI ÜZERİNE

Suat ÜNLÜ

Özet

Zaman insanoğlu var olduğundan bu yana insanın zihnini meşgul ederek farklı tanımlamalara sebep olmuştur. Çünkü her şey zaman üzerinde kurulmuştur. Zaman, süreç olarak geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu geniş alanı oluşturan küçük parçacıklar vardır. Bu küçük parçacıklardan birisi de gün'dür. Gün, insanoğlunun hayatını planlamasında en çok meşgul olduğu en çok kullandığı bir zaman parçasıdır. Kur'an da insanların yaşayışlarını düzenlemesi bakımından dar veya geniş anlamda "gün/yevm" kavramına çok geniş bir şekilde yer vermiştir. Kur'an'da birçok olay "yevm" kavramıyla anlatılırken bir de bunların tercüme problemleri ortaya çıkmıştır. Biz bu makalede "gün" kavramı hakkında bilgi verirken aynı zamanda Türk dili tarihinde İlk Türkçe Kur'an Tercümeleleri olarak bilinen bu tercümelelerin bu kavramlara karşılık vermeleri konusundaki yeteneğini de göstereceğiz.

Anahtar kelimeler: Gün, Kıyamet günü; TIEM 73; İlk Türkçe Kur'an tercümeleleri, Rylands KT.

The Concept of 'day' in the First Translations of Quran

Abstract

'Time' is one of the concepts that the human mind has been engaged in since the existence of mankind and consequently there have been lots of attempts to define it. The reason of this continuous engagement of the mind rests on the fact that everything has been built on 'time'. 'Time' occupies a vast space in terms of duration. And this vast space is made up of tiny particles. One of these tiny particles is the 'day' [yevm]. The 'day' [yevm] is unit of time that people mostly engaged in planning and frequently use in their daily lives. In the Quran, in terms of organizing people's life, special emphasis has been given to the concept 'day' [yevm], both in its narrowest and widest sense. In the Quran many events are explained with the concept 'day'[yevm], and this has brought into the problem of its translation. In this article, while we are going to give some information on the concept of 'day'[yevm], at the same time, we are going to try to show the degree of success of the translations that are known to be the first Turkish translations of the Quran in the history of the Turkish Language.

Key words: The 'day', The Judgement Day, TIEM 73, The First Quran Translations, Rylands Quran Translations.

Konu Külliyyatı

Bu çalışmamızda Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde gün kavramı ile ilgili kullanımların tespitine çalışılacaktır. Bu kullanımlar Türkoloji literatüründe TIEM 73 KT 1v-235v/2=001/001=020/135 (Kök 2004), TIEM 73 KT(235v/3=451v/9=021/001=114/006 (Ünlü 2004), Rylands KT (Eckmann 1976, ATA 2005), Hekimoğlu KT (Sağol 1993-1999) ve Anonim Tefsir (Borovkov 1963, 2002;Usta 1989) olarak bilinen Karahanlı ve Harezmi sahasından ilk çeviri ve tefsirlerle Batı Türk yazı dili çevresinin erken tarihli TIEM 40 KT (Topaloğlu 1976-1978) ve Manisa KT (Karabacak 1995-1999) olmak üzere şu Türkçe Kur'an çevirilerine dayandırılmıştır:

TIEM 73	Abdullah Kök, <i>Karahanlı Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi (TIEM 73 1v-235v/2) İnceleme-Giriş-Metin-Dizin</i> Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2004. Suat Ünlü <i>Karahanlı Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi (TIEM 73 235v/2-450r/7) İnceleme-Giriş-Metin-Dizin</i> Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2004.
Rylands KT	Janos Eckmann, <i>Middle Turkic Glosses of The Rylands Interlinear Koran Translation</i> , Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976. Aysu Ata, <i>Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası) Karahanlı Türkçesi, Giriş-Metin-Notlar Dizin</i> , Ankara, TDK, 2004.
Anonim Tefsir	A.K. Borovkov, <i>Leksika sredneaziatskogo tefsira XII-XIII. vv.</i> Akademiya Nauk SSSR Institut Narodov Azii. Moskova, 1963. (Türkçe Çev. Halil İbrahim Usta, Ebülfez Amanoğlu, <i>Orta Asya'da Bulunmuş Kur'an Tefsirinin Söz Varlığı (XII-XIII. Yüzyıllar)</i> , TDK, Ankara, 2002). Halil İbrahim Usta, <i>XIII. Yüzyıl Doğu Türkçesiyle Yazılmış Anonim Kur'an Tefsirinin Söz ve Şekil Varlığı</i> , Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1989.
Hekimoğlu KT	Gülden Sağol, <i>Old Turkish and Persian Inter-Linear Qur'an Translations II: An Inter-Linear Translation of the Qur'an into Khawarazm Turkish, Introduction, Text, Glossary and Facsimile (Part I: Introduction and Text)</i> ,

- Harvard, (410 pages), 1993; (*Part II: Glossary*) Harvard, 1995, (310 pages); (*Part III Facsimile of the MS Süleymaniye Library, Hekimoğlu Ali Paşa No.2 Section One: 1b-300b*), Harvard, 1996; (*Part III: Facsimile of the MS Süleymaniye Library, Hekimoğlu Ali Paşa No.2 Section Two:301a-587b*), Harvard,1999.
- TİEM 40 Ahmet Topaloğlu, *Muhammed Bin Hamza, XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış "Satır-Arası" Kur'an Tercümesi Giriş ve Metin, Sözlük. I-II*, Kültür Bakanlığı, İstanbul, 1976-1978.
- Manisa KT Esra Karabacak, *An Inter-Linear Translation of The Qur'an Into Old Anatolian Turkish = Eski Anadolu Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi: Introduction and Text I, Sources of Oriental Languages and Literatures 22, Turkish Sources XX, Harvard University The Department of Near Eastern Languages and Civilizations. 1994; (Part II: Glossary: Section one, p. 1-384. Section Two, p. 385-786), 1995; (Part III: Facsimilie of the MS Manisa İl Halk Library No. 931, Section one: 1a-224a.1997; (Part III: Facsimilie of the MS Manisa İl Halk Library No. 931, Section two: 224b-451a, 1999.*

Giriş

Dünyanın kendi eksenini çevresinde bir kere dönmesiyle geçen ve yirmi dört saate bölünen zaman süresine astronomi dilinde "gün" denir. Yeryüzünün herhangi bir yerinde güneşin doğuşundan başlayarak batışına kadar geçen zamana her millet kendi ifadesiyle "gündüz" ve güneşin batışından başlayarak yine doğuşuna kadar geçen zamana da "gece" denmektedir. Arapçadaki "yevm" kelimesi Türkçe karşılığıyla "gün" kelimesi bir gece ve bir gündüzü karşılamak için kullanılır (Kalın 2001: 88).

Günün başlangıç noktası, kullanılan takvim sistemine göre değişiklik arz eder. Güneş günü söz konusu olursa gün, gece yarısından başlar. Gece on iki sıfır kabul edilir, diğer on ikiye kadar gün yarı olur, öğlenin on ikisinden diğer on iki (gecenin on ikisi) ye kadar 24 saat tamamlanmış olur.

Yaratılış, kozmik ötesi ve kozmolojik, pratik hayat ve ahiret gibi geniş bir anlama sahip olan bu kelime, gerek tabiatından, gerekse Kur'an'daki farklı bağlamlarda kullanılmasından dolayı çeşitli manalarla, değişik zamanlara ve sürelerle işaret etmektedir (Kalın 2001: 88).

Yevm Kelimesinin Kullanım Alanları:

a. **Gündüz:** Bu anlamda yevm kelimesi, hakiki ve mecazi manalar yüklenilerek kullanılmıştır. Hakiki manası itibarıyla "şer'î veya örfî gün" olarak

değerlendirilen süreye, gecenin zıddı olan gündüze yevm denilmiştir. Bu süre, fecrin veya güneşin doğuşuyla batışı arasındaki süredir. Mekâna bağlı olarak farklılık gösterdiğinden dolayı rölatifdir. Zira gündüzün kapsadığı süre de, başlangıç ve sona erişe de hiçbir yerde aynı zamanda gerçekleşmemektedir. Araplar yevm kelimesinin çoğulunu (Eyyâmu'l-'Arab) "Arab'ın hadiseleri" diye olaylar manasına kullanırken, geceleri zikretmezler. Eyyâm lafzını olaylara tahsis etmeleri, harplerin gündüz olması sebebiyledir (Kalın 2001: 89).

Kur'an, yevm kelimesini (Bakara 184, 185, 203; Mâide, 89; Mu'minûn 113) hakiki manası diye açıklanan ve şer'i gün olarak tanımlanan gündüz'ün karşılığı olarak zikretmektedir. Ancak bazı bilim adamları şer'an gündüz sayılan sürenin, örfi olarak gündüz olmadığı fikrine sahiptirler. Bu ise, gündüz karşılığında kullanılan yevm kelimesinin şer'i ve örfi gün olarak farklı süreyi kapsadığını göstermektedir. (Kalın 2001: 89)

Ar. "أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ" Tü. "sayılmış günler"; Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; TİEM 73'te **sanlıg künlär**; Hekimoğlu KT'de **sanlıg günler**; Manisa KT'de **günler ki sayılmışdur**; TİEM 40 KT'de **günler sağışlanmışlar** sözcükleriyle karşılanmıştır.

TİEM 73: (2) **sanlıg künlär**. yana kim bolsa silärdin iglig yâ tağı bolsa yol yörimäk içindä tüzü sanlıg (3) adım künlär içindä (21v/2=002/184).

Hekimoğlu KT: **sanlıg günler** (9) kim kim bolsa sizdin sökel, yâ (26b/1) sefer üze; san öngin künlär üze (26a/8=002/184).

Manisa KT: Niçe **günler ki sayılmışdur** (8) kim sizde ol günlerde hasta olsa yâ seferde olsa yisüñ özge günlerde kaçâ eylesün (19b/7=002/184).

TİEM 40: **Günler sağışlanmışlar**. (4) Pes her kim ola sizlerden sayru, yâ sefer üzere, sanılmışdur ayruk günlerden (13b/4=002/184).

Kur'an: Oruç, sayılı günlerdedir. Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Oruca gücü yetmeyenler ise bir yoksul doyumu fidye verir. Bununla birlikte, gönülden kim bir iyilik yaparsa (mesela fidyeyi fazla verirse) o kendisi için daha hayırlıdır. Eğer bilerseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır (Diyanet 002/184).

b) **Gece ve Gündüz**: Yevm kelimesinin gece ve gündüzün tamamı için kullanılması ise bu kelimenin anlam çerçevesindeki bir başka zenginliktir. Nitekim miktarı bin yıla tekabül eden yevm (Yunus 3; Secde 5), gece ve gündüzü kapsayan bir kelimedir. Zira seneleri meydana getiren günlerin sadece gündüzler olması imkânsızdır. Hukuki bağlamda kadınların iddetini ve hayız durumlarını belirleyen süreyi ifade eden (Talâk 2) yevm kelimesi de gece ve

gündüzü birlikte kapsar. Bir başlangıca ve bir sona erişe sahip olması yönünden kader, eccl, vakit ve süre kelimeleriyle; uyanış, gelişme, ihtişam, zayıflık, sonra silik ve sönük bir hayatla uyunan bir gece olarak ömür kelimesinin kapsadığı mana ile ilişki içindedir (Kalın 2001: 90).

Ar. "يَوْمٌ" Tü. "gün, bir gün"; Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; TIEM 73'te bir **kün**; Hekimoğlu KT'de **kün içinde**; Manisa KT'de bir **günde**; TIEM 40 KT'de bir **günde** sözcükleriyle karşılanmıştır.

TIEM 73: sonıka bakar işniñ kökdin (9) yärkä yana aġar färiştälär anıñ tapa **bir kün** içrä ärür anıñ täñi miñ yıl anıñdın kim sayur silär(301r/8=032/005).

Hekimoğlu KT: Tedbir kılor (6) işni, kökdin yirge; andın song aşar anıñ tapa, (7) **kün içinde** irdi endâzesi miñ yıl, ol nirsedin kim sanar siz (396a/5=032/005).

Manisa KT Tedbir eyler (6) emrini dünyânuñ gökden sebebler bile, yire indürür eşerlerini. Andan soñra çıkar 'ilmu' llâh, mevcüd şâbit olur (7) **bir günde ki** ol günüñ mikdarı biñ yıl kâdarıncadır siz şayġan dünyâ hâllerinden (295a/5=032/005).

TIEM 40: Hüküm cıyer işi gökden ya'nî vahy cylemeg-ile, (9) yirdin yana andan aġar ya'nî firişte yâ iş, andın yana, **bir günde** kim oldı kardı biñ yıl andan kim sayarsız (197a/8=032/005).

Kur'an: Gökten yere kadar bütün işleri Allah yürütür. Sonra bu işler, süresi sizin hesabınızla bin yıl olan bir günde O'na yükselir (032/005).

c) **Mutlak Zaman:** Gündüz kelimesinin, sadece gece veya sadece gündüz, yahut da gece ve gündüz manalarına hasredilemeyeceği, bu kelime ile "mutlak zaman" kastedilmiş olabileceği şeklindeki yaklaşımdır. Bu anlamda, gece meydana gelen olaylar için dahi, gün kelimesi kullanılmıştır. Geceleyin oğlu olan birisinin sevinci ifade edilirken "falancanın oğlu olduğu gün" şeklindeki bir ifadede geçen "gün" ile "mutlak zaman" kastedilmiştir. Kur'an "yevm" kelimesini bu anlamda çok kullanmaktadır (Kalın 2001: 91).

Ar. "يَوْمَ طَعْنٍ" Tü. "Göç günü"; Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; TIEM 73'te köçgü **künläri**; Hekimoğlu KT'de **köçmekingiz küni**; Manisa KT'de **geçüp gitgen gün**; TIEM 40 KT'de **göçmegünüz günü** sözcükleriyle karşılanmıştır.

TIEM 73: tañrı kıldı silärkä (9) äwlärendin amrulġu kıldı silärkä yılkılar tärilärendin äwläär yüngül tutar silär anı [202r/1] **köçgü künläriñizdä** turġu künläriñizdä (02r/1=016/080).

Hekimoğlu KT: Tağı kıldı sizge iwleringizdın (7) karar kılgı yir. Tağı kıldı sizge, tiweler könlerindin iwler, (8) yüngül körer sizi anı **köçmekingiz küniñde** tağı muķim bolmaķıñız küniñde (265a/6=016/080).

- Manisa KT:** Tañrı ta'ālā kıldı sizün evlerünüzde size sākin olacağ yirler, yaratdı kıldı size, (11) davarlar derisinden evler yaratdı hafif görürsüz geçüp gitgen günde (191a) muķım olan günde (190b/10=016/080).
- TİEM 40:** Dakı Tanrı eyledi sizün için, evlerünüzden turak yiri; (11) dakı eyledi sizün için, yilkılar derilerinden evler yanı edimden kara evler, çadırlar yiyi dutarsız anları, göçmegünüz günü, turmağunuz günü (130a/10=016/080).
- Kur'an:** Allah, size evlerinizi huzur ve dinlenme yeri yaptı. Hayvanların derilerinden gerek göç gününüzde, gerek ikâmet gününüzde kolayca taşıyacağınız evler; onların yünlerinden, yapağlarından ve kıllarından bir süreye kadar yararlanacağınız ev eşyası ve geçimlikler meydana getirdi (Diyanet 016/080).

d) Kevn Manası: Kevn oluş, meydana geliş, hareket, yaratılış, gerçekleşen emir, iş, birisinin bir şeyi yapması ve onun da hemen olması gibi manalar ifade etmektedir. Kâinat kelimesi de bu kökten türeyen bir isim olup “meydana gelen, birisi tarafından yokluktan varlığa çıkarılan demektir. Bu nedenle her oluşun, farklı teori ve pratiği gerektireceği, teorisinde ve pratiğinde farklı zamanlar meydana gelecektir. Nitekim Heidegger zamanı, “varoluşun kendisidir” diye açıklamaya çalışmıştır. Dolayısıyla “yevm”, varlığın dışında bir varlığa sahip değildir. Aksine “yevm”, varlığın ortaya çıkma hâlidir. Varlık zamanla çeşitlenir. Esasta salt varlık, varoluş kalır. Kozmik anlamda zaman kaybolur. Aristocu düşüncedeki potansiyelden fiile geçiş kadar, “dehr Allah'tır” ifadesinin anlattığı manada apriori bir husustur. Zaten ayrılmamış zamanın unsurundan ve ölçümünden bahsedilemez. Ölçümü ve unsuru olmayan zamanın varlığı yoktur. Öyle ise zamanın kökeni potansiyel ve dehr kelimelerinin ifade ettiği güçtür. Zaman da, bu gücün fiili olan gündür (Kalın 2001: 93).

Kur'an'da Geçen Günle İlgili Diğer Kavramlar:

Ar. “يَوْمَ الرَّبْعَةِ” Tü. “Hz. Musa ile Firavn'un sihirbazlarının buluşma günü olan zinet (bayram) günü”; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelelerinde *bāzāk kūni* (TİEM 73 231v/9=020/059); *'ıyd kūni* (Anonim KT 21b/4=020/059); *'id kūni* (Rylands KT 52a/1=020/059); *bezek kūni ya 'i 'id kūni* (Hekimoğlu KT 304a/2=020/059); Batı Türkçesi Kur'an tercümelelerinde: *bayram günü* (Manisa KT 220a/3=020/059); *bayram günü* (TİEM 40 149b/8=020/059) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ الرُّبُعَةِ" karşılığı kullanılan sözcüklerden **bâzâk küni** (T.); 'iyd küni (Ar.+T.); 'id küni (Ar.+T.); **bezek küni** ya'î 'id küni (T.+Ar.); **bayram günü**; **bayram günü** (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Mûsâ, "Buluşma vaktimiz, **bayram günü**, insanların toplandığı kuşluk vaktidir." dedi (Diyanet 020/059).

Ar. "يَوْمَ الْوَلِيدِ"; Tü. "Hz.Yahya'nın doğduğu gün": Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde; **ol kün kim tuğruldu** (TİEM 73 223v/7=019/015); **ol kün kim toğruldu** (Anonim KT 12a/7=019/015); **ol kün kim tuğruldu** (Rylands KT 8b/1=019/015); **ol kün kim toğruldu** (Hekimoğlu KT 294b/3=019/015); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: **doğduğu gün** (Manisa KT213a/3=019/015); **toğduğu gün** (TİEM 40 145a/6=019/015) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ الْوَلِيدِ" karşılığı kullanılan sözcüklerden **ol kün kim tuğruldu**; **ol kün kim toğruldu**; **ol kün kim tuğruldu**; **ol kün kim toğruldu** (T.); **doğduğu gün**(T.); **toğduğu gün** (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Doğduğu gün, öleceği gün ve diriltileceği gün ona selam olsun! (Diyanet 019/015)

Ar. "يَوْمَ الْمَوْتِ" Tü.": "Hz.Yahya'nın öldüğü gün"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde **ol kün kim ölür** (TİEM 73 223v/7=019/015); **ol kün kim ölür** (Anonim KT 12a/8=019/015); **ol kün kim ölür** (Rylands KT 8b/2=019/015); **ol kün kim ölür** (Hekimoğlu KT 294b/3=019/015); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: **öldüğü gün** (Manisa KT 213a/3=019/015); **ölesi gün** (TİEM 40 145a/6=019/015) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ الْمَوْتِ" karşılığı kullanılan sözcüklerden **ol kün kim ölür**; **ol kün kim ölür**; **ol kün kim ölür**; **ol kün kim ölür** (T.); **öldüğü gün**(T.); **ölesi gün** (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Doğduğu gün, öleceği gün ve diriltileceği gün ona selam olsun! (Diyanet 019/015).

Ar. "يَوْمَ يَبْعَثُ" Tü. "Hz.Yahya'nın dirileceği gün"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde **ol kün kim koparılır tırig** (TİEM 73 223v/7=019/015); **ol kün kim koparılır tırig** (Anonim KT 12a/8=019/015); **ol kün kim koparılır tırig** (Rylands KT 8b/1=019/015); **ol kün kim koparılır tırig** (Hekimoğlu KT 294b/3=019/015); **diri olğan gün** (Manisa KT 213a/3=019/015); **diri kopası gün** (TİEM 40 145a/6=019/015) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ يَبْعَثُ" karşılığı kullanılan sözcüklerden **ol kün kim koparılır tırig**; **ol kün kim koparılır tırig**; **ol kün kim**

koparlar tirig; ol kün kim koparılır tirig (T.); diri olğan gün (T.); diri kopası gün (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Doğduğu gün, öleceği gün ve diriltileceği gün ona selam olsun! (Diyanet 019/015)

Ar. “يَوْمَ الْوَلِيدِ” Tü. “Hz. İsa'nın doğduğu gün”; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde *ol kün tuğruldum* (TİEM 73 225v/8=019/033); *ol kün kim toğruldum* (Anonim KT 13a/5=019/033); *ol kün kim tuğruldum* (Rylands KT 13a/3=019/033); *ol kün kim toğruldum* (Hekimoğlu KT 295b/9=019/033); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *doğduğum gün* (Manisa KT214a/3=019/033); *toğduğum gün* (TİEM 40 145b/9=019/033) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde **Ar. “يَوْمَ الْوَلِيدِ”** karşılığı kullanılan sözcüklerden *ol kün tuğruldum; ol kün kim toğruldum; ol kün kim tuğruldum; ol kün kim toğruldum (T.); doğduğum gün (T.); toğduğum gün (T.)* sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Doğduğum gün, öleceğim gün ve diriltileceğim gün bana selam (esenlik verilmiştir)” (Diyanet 019/033).

Ar. “يَوْمَ الْمَوْتِ” Tü. “Hz.İsa'nın öldüğü gün”; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde *ol kün ölsä män* (TİEM 73 225v/8=019/033); *ol kün kim ölse-men* (Anonim KT 13a/5=019/033); *ol kün kim ölür men* (Rylands KT 13b/1=019/033); *ol kün kim ölür men* (Hekimoğlu KT 295b/9=019/033); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *öldüğüm gün* (Manisa KT 214a/3=019/033); *ölesim gün* (TİEM 40 145b/9=019/033) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde **Ar. “يَوْمَ الْمَوْتِ”** karşılığı kullanılan sözcüklerden *ol kün ölsä män; ol kün kim ölse-men; ol kün kim ölür men; ol kün kim ölür men (T.); öldüğüm gün(T.); ölesim gün(T.)* sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Doğduğum gün, öleceğim gün ve diriltileceğim gün bana selam (esenlik verilmiştir) (Diyanet 019/033).

Ar. “يَوْمَ أُبْعِثُ” Tü. “Hz.İsa'nın dirileceği gün”; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde *ol kün koparılisa män tirig* (TİEM 73 225v/8=019/033); *ol kün kim kopasa men* (Anonim KT 13a/5=019/033); *ol kün koparılır men tirig* (Rylands KT 13b/1=019/033) *ol kün koparılır men tirig* (Hekimoğlu KT 296a/1=019/033); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *ba's olup diri olduğum gün* (Manisa KT 214a/3=019/033); *diri koparılasm gün* (TİEM 40 145b/9=019/033) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ آتَتْ" karşılığı kullanılan sözcüklerden ol *kün* koparılsa *mân* tirig; ol *kün kim* kopsa- men ; ol *kün koparılır* men tirig; ol *kün koparılır* men tirig (T.); *ba'ş olup diri olduğum gün* (Ar.+T.); *diri koparılasm gün* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Doğduğum gün, öleceğim gün ve diriltileceğim gün bana selam (esenlik verilmiştir) (Diyanet 019/033).

Ar. "أَيَّامٍ نَّحْسَاتٍ" Tü. "Uğursuz günler"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde *naḥs künlär* (TİEM73 349v/9=041/016); *naḥis künlər* (Rylands KT 81b/2=041/016); *naḥs künlər* (Hekimoğlu KT 456b/3=041/016); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *naḥs günler* (Manisa KT 346a/10=041/016); *naḥs günler* (TİEM 40 227a/11=041/016) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "أَيَّامٍ نَّحْسَاتٍ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *naḥs künlär* ; *naḥis künlər*; *naḥs künlər*; *naḥs günler*; *naḥs günler* (Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Biz de onlara dünya hayatında zillet azabını tattırmak için o mutsuz kara günlerde üzerlerine dondurucu bir rüzgâr gönderdik. Ahiret azabı elbette daha rezil edicidir. Onlara yardım da edilmez (Diyanet 041/016).

"Uğursuz günler" ifadesi, o günlerde bir uğursuzluk olduğu ve bu yüzden de onlara azab anlamına geldiği anlamına gelmez. Şayet bu günler gerçekten uğursuz olsaydı Ad kavmi dışındaki kavimlere de azabın gelmesi gerekirdi. Doğru anlamı, "Ad kavmine azab indiği günler, onlar için uğursuzdu." şeklindedir. Bazı kimseler bu ayete dayanarak günlerin uğurlu veya uğursuz olması ile ilgili birtakım sonuçlar çıkarmaya çalışıyorlar ki bu da doğru olmayan bir yaklaşımdır. (Mevdudi cilt 5:185)

Ar. "يَوْمَ الْآزَةِ" Tü. "Kıyamet günü"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde *yawuḥ kälmiş kün* (TİEM 73 342r/3=040/018); *āzife küni* (Rylands KT 32a/2=040/018); *ḳıyāmāt küni* (Hekimoğlu KT 448a/2=040/018); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *ḳıyāmet günü* (Manisa KT 339a/2=040/018); *ḳıyāmat günü* (TİEM 40 223a/1=040/018) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ الْآزَةِ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *yawuḥ kälmiş kün* (T.); *āzife küni* (Ar.+T.); *ḳıyāmāt küni*; *ḳıyāmet günü*; *ḳıyāmat günü* (Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Yaklaşmakta olan gün konusunda onları uyar. O gün yürekler gam ve tasa ile dolu, (sanki) gırtlaklara dayanmıştır. Zalimlerin ne sıcak bir dostu ne de sözü dinlenir bir şefaathisi vardır (Diyanet 040/018).

Kur'an tekrar tekrar insanlara, "Kıyamet uzak değil yakındır ve her an gelebilir." diye hatırlatmada bulunmaktadır.

Ar. “يَوْمَ النُّعْتِ” Tü. “Dirilme günü”; Doğu Türkçesi Kur’an tercümelerinde *çoparğu kün* (TİEM 73 298v/7=030/056); *çopğarmak küni* (Hekimoğlu KT 391a/7=030/056); Batı Türkçesi Kur’an tercümelerinde: *haşr neşr günü* (Manisa KT 291a/2=030/056) ; *koparılmak günü* (TİEM 40 195a/1=030/056) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “يَوْمَ النُّعْتِ” karşılığı kullanılan sözcüklerden *çoparğu kün* (T.); *çopğarmak küni* (T.); *haşr neşr günü* (Ar.+T.); *koparılmak günü* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur’an: Kendilerine ilim ve iman verilmiş olanlar ise onlara şöyle diyeceklerdir: “Andolsun, siz, Allah’ın yazısına göre, yeniden dirilme gününe kadar kaldınız. İşte bu yeniden dirilme günüdür. Fakat siz bilmiyordunuz” (Diyanet 030/056).

Ar. “يَوْمَ الْجَمْعِ” Tü. “Bir araya getirilme günü”; Doğu Türkçesi Kur’an tercümelerinde *tirmäk küni* (TİEM 73 411r/5=064/009); *cemî küni yani kıyāmat* (Anonim KT 92b/7=064/009); *cem küni* (70a/2=064/009); *cem küni* (Hekimoğlu KT 534a/1=064/009); Batı Türkçesi Kur’an tercümelerinde: *ol gün cem eyler* (Manisa KT 141a/5=064/009); *dirmek günü* (TİEM 40 266a/5=064/009) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “يَوْمَ الْجَمْعِ” karşılığı kullanılan sözcüklerden *tirmäk küni* (T.); *cemî küni yani kıyāmat* (Ar.+T.); *cem küni*; *cem küni* (Ar.+T.); *ol gün cem eyler* (T.+Ar.); *dirmek günü* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur’an: Toplanma vakti için Allah’ın sizi toplayacağı günü düşün. O gün aldanişın ortaya çıkacağı gündür. Kim Allah’a inanır ve salih amel işlerse, Allah onun kötülüklerini örter ve onu içinden ırmaklar akan, ebedî kalacakları cennetlere sokar. İşte bu büyük başarıdır (Diyanet 064/009).

“Toplanma günü” kıyamet günüdür. “Toplanma” ile ezelden kıyamete kadar tüm insanların diriltilmesi kastedilmektedir. Bu husus Kur’an’da pek çok yerde işlenmiştir.

Ar. “يَوْمَ الدِّينِ” Tü. “Ceza günü”; Doğu Türkçesi Kur’an tercümelerinde *saks küni* (TİEM 73 279r/=026/082); *cezâ küni* (Hekimoğlu KT 355a/2=026/082); Batı Türkçesi Kur’an tercümelerinde: *kıyāmet gününde kim cezâ günüdür* (Manisa KT 260b/2=026/082) *yanud günü yani kıyamet* (TİEM 40 176a/5=026/082) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ الدِّينِ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *sakış küni* (T.); *cezâ küni* (Ar.+T.); *kıyâmet güninde kim cezâ günüdür* (Ar.+T.); *yanud günü yani kıyamât* (T.+Ar.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: O, hesap gününde, hatalarımı bağışlayacağını umduğumdur (Diyanet 026/082).

Terim olarak, "ahiretteki hesap günü"dür. "Mutlak adaletin tecelli edeceği; bu dünya hayatında yapılan zerre kadar iyilik ve kötülüğün karşılıksız kalmayacağı, mazlumun ve güçsüzün hakkının zalim ve güçlü kimselerden alınacağı, herkese kazandığının karşılığının tam olarak verileceği gün"ün adıdır. Bu dünya hayatında haksızlık edenler, suç işleyenler bu günde cezalarını adaletili bir şekilde çekeceklerdir. Bu gün mal da mülk de fayda etmeyecektir.

Aynı kavram Fatiha suresinin 3. ayetinde ise farklı kelime gruplarıyla karşılanabilmektedir.

Ar. "يَوْمَ الدِّينِ" Tü. "Ceza ve mükâfat günü"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde *sakış yanut küni* (TİEM 73 1v/3=001/003); *cezâ küni* (Hekimoğlu KT 1b/3=001/003); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *kıyâmet günü cezâ günü hisâb günü* (Manisa KT 1b/3-001/003); *yanut günü ya'ni kıyamât günü* (TİEM 40 1b/3=001/003) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ الدِّينِ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *sakış yanut küni* (T.); *cezâ küni* (Ar.+T.); *kıyâmet günü cezâ günü hisâb günü* (Ar.+T.); *yanut günü ya'ni kıyamât günü* (Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: hesap ve ceza gününün (ahiret gününün) mâliki Allah'a mahsustur (Diyanet 001/003).

Ar. "يَوْمَ الْمَوْعُودِ" Tü. "va'dedilen gün"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde *vadâ kılınmış kün* (TİEM 73 439v/9=085/002); *ol mevüd kıyâmet küni* (Anonim KT 128b/14=085/002); *vade kılınmış kün* (Hekimoğlu KT 569b/5=085/002); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *vade olunan günler hakkı için ki kıyâmet günüdür* (Manisa KT 439a/5=085/002) *va'da olunan gün yani kıyamât* (TİEM 40 283a/6=085/002) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ الْمَوْعُودِ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *vadâ kılınmış kün* (Ar.+T.); *ol mevüd kıyâmet küni* (Ar.+T.); *vade kılınmış kün* (Ar.+T.); *vade olunan günler hakkı için ki kıyâmet günüdür* (Ar.+T.); *va'da olunan gün yani kıyamât* (Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Va'dedilmiş güne (kıyamete) andolsun (Diyanet 085/002).

Ar. “يَوْمَ الْوَعِيدِ” Tü. “Kendisine karşı uyarılan gün”; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde *korçutğu kün* (TİEM 73 382v/5=050/020); *ol vade küni* (Anonim KT 50b/5=050/020); *va'id küni* (Rylands KT 74b/1=050/020); *kaçımağ küni* (Hekimoğlu KT496a/5=050/020); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *ol gün* (Manisa KT 380a/4=050/020); *korkıtmak günü* (TİEM 40 247b/5=050/020) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. “يَوْمَ الْوَعِيدِ” karşılığı kullanılan sözcüklerden *korçutğu kün* (T.); *ol vade küni* (T.+Ar.); *va'id küni* (Ar.+T.); *kaçımağ küni*; *ol gün*(T.); *korkıtmak günü*(T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: (İnsanlar öldükten sonra tekrar dirilmeleri için) Sûr'a üfürülecek. İşte bu, tehdidin gerçekleşeceği gündür (Diyanet 050/020).

Ar. “مِيعَادَ يَوْمٍ” Tü. “Belirtilmiş bir gün” ;Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde *kün vadâsi* (TİEM 73 313r/9=034/030); *bir kün vadesi* (Rylands KT 47a/3=034/030); *künnüng vadâ kılmış vaktı* (Hekimoğlu KT 412a/2=034/030); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *bir günüñ vadesi* (Manisa KT 308a/8=034/030) *va'da günü yani kıyamet günü* (TİEM 40 204b/11=034/030) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. “مِيعَادَ يَوْمٍ” karşılığı kullanılan sözcüklerden *kün vadâsi* (T.+Ar.); *bir kün vadesi*(T.+Ar.); *künnüng vadâ kılmış vaktı*(T.+Ar.); *bir günüñ vadesi*(T.+Ar.); *va'da günü yani kıyamet günü* (Ar.+T) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: De ki: “Sizin için belirlenen bir gün vardır ki, ondan ne bir saat geri kalabilirsiniz, ne de ileri geçebilirsiniz” (Diyanet 034/030).

Ar. “يَوْمَ يَنْعَثُ” Tü. “Yeniden dirilecekleri gün” ;Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde *koparılguları künkâ tâgi* (TİEM 73 334v/2=038/079); *gürdın kopğu kün* (Rylands KT74b/1=038/079); *kopgarıluryur küninge tigrü* (Hekimoğlu KT 437a/5=038/079); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *kıyâmet gününe degin* (Manisa KT 329a/11=038/081), *ol güne degin* (TİEM 40 217b/7=038/079) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. “يَوْمَ يَنْعَثُ” karşılığı kullanılan sözcüklerden *koparılguları künkâ tâgi* (T.); *gürdın kopğu kün* (F.+T.); *kopgarıluryur küninge tigrü* (T.); *kıyâmet gününe degin* (Ar.+T.); *ol güne degin* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: İblis, "Ey Rabbim! Öyle ise bana insanların diriltilecekleri güne kadar mühlet ver." dedi (Diyanet 038/079).

Ar. "يَوْمٌ مَّعْلُومٌ" Tü. "Belli bir günün belirli vakitleri"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde *bilinmiş kün üdləri* (TİEM 73 268v/7=026/038); *bilinmiş künnüing belgüügü kıhınuşu* (Hekimoğlu KT 353a/4=026/038); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *muayyen bilinmiş-idi bayram gününe* (Manisa KT 259a/2=026/038); *bilinmiş gün vakti* (TİEM 40 175a/5=026/038) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمٌ مَّعْلُومٌ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *bilinmiş kün üdləri* (T.); *bilinmiş künnüing belgüügü kıhınuşu* (T.); *muayyen bilinmiş-idi bayram gününe* (Ar.+T.); *bilinmiş gün vakti* (T.+Ar.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Böylece sihirbazlar, belli bir günün belirlenen bir vaktinde bir araya getirildiler (Diyanet 026/038).

Ar. "يَوْمٌ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ" Tü. "Belli bir vaktin gününe kadar"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde *bälgüügü kün* (TİEM 73 334v/3=038/081); *belgüügü kün vaktıka tegi* (Rylands KT 75a/1=38/81); *bilinmiş vaktning küni* (Hekimoğlu KT 437a/6=038/081); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *bir güne degin kim ol vakt bilinmişdür* (Manisa KT 330a/1=038/081); *bilinmiş vakt günü* (TİEM 40 217b/8=038/081) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمٌ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *bälgüügü kün* (T.); *belgüügü kün vaktıka tegi* (T.+Ar.); *bilinmiş vaktning küni* (T.+Ar.); *bir güne degin kim ol vakt bilinmişdür* (T.+Ar.); *bilinmiş vakt günü* (T.+Ar.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Sen o bilinen vakte (kıyamet gününe) kadar mühlet verilenlerdensen (Diyanet 038/081).

Ar. "يَوْمُ الْقِيَامَةِ" Tü. "Kıyamet günü"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde *köpmağ kün* (TİEM 73 290v/5=029/025); *kıyâmet kün* (Hekimoğlu KT 380b/8=029/025); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *kıyâmet günü* (Manisa KT 282b/3=029/025); *kıyamat günü* (TİEM 40 189b/9=029/025) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمُ الْقِيَامَةِ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *köpmağ kün* (T.); *kıyâmet küni*; *kıyâmet günü*; *kıyamat günü* (Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: İbrahim, onlara dedi ki: "Sırf aranızda dünya hayatına mahsus bir sevgi (ve çıkar) uğruna Allah'ı bırakıp birtakım putlar edindiniz. Sonra kıyamet gününde kiminiz kiminizi inkâr

edip tanımayacak; kiminiz kiminize lanet edecektir. Barınağınız cehennem olacaktır. Yardımcılarınız da olmayacaktır.” (Diyanet 029/025).

Ar. “يَوْمَ التَّغَابُنِ” Tü. “Aldanma günü” ;Doğu Türkçesi Kur’an tercümelerinde *karşgu kün ya’ni ziyân küni* (TİEM 73 411r/9=064/009); *aldaşmak küni* (Anonim KT 92b/7=064/009); *tağabün küni* (Rylands KT 70a/2=064/009); *adlaşmak küni* (Hekimoğlu KT 534a/2=064/009); Batı Türkçesi Kur’an tercümelerinde: *gâbînet günü* (Manisa KT 411a/6=064/009); *mağbunluk günü* (TİEM 40 266a/5=064/009)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “يَوْمَ التَّغَابُنِ” karşılığı kullanılan sözcüklerden *karşgu kün ya’ni ziyân küni* (T.+Ar.); *aldaşmak küni* (T.); *tağabün küni* (Ar.+T.); *adlaşmak küni* (T.); *mağbunluk günü* (Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur’an: Toplanma vakti için Allah’ın sizi toplayacağı günü düşün. O gün aldanışın ortaya çıkacağı gündür. Kim Allah’a inanır ve salih amel işlerse, Allah onun kötülüklerini örter ve onu içinden ırmaklar akan, ebedî kalacakları cennetlere sokar. İşte bu büyük başarıdır (Diyanet 064/009).

“yevmü’t teğabün” ifadesinin anlam sahası çok geniştir ve sadece Urducada değil, hiçbir dilde tam tercümesi yapılamaz. Kur’an’da da kıyamet hakkındaki ifadelerin en kapsamlı olanıdır (Mevdudi:cilt6:347).

Teğabün Ğ-B-N’den türemedir ve Ğaben veya Ğabn şeklinde telaffuz edilir. Ğabn, daha çok ticari sahada kullanılırken; Ğaben, fikri içerikli yerlerde kullanılır. Lugavî bakımdan, birçok anlamı vardır. Gaflet, unutmak, aldatmak, kendi hakkında mahrum bırakmak, müşteriye alışverişte belli etmeden zarara sokmak anlamlarına gelir. Daha çok insanlar arasında meydana gelen bir aldatmacayı ifade eder. Yine bu fiil, başkasını zarara sokmak, birinin hakkını başkasına vermek, birini zarara sokmak başkasına kazandırmak, başkalarına karşı gafil ve zayıf olmak anlamlarına gelir (Mevdudi: cilt 6:347).

Kıyamet ile ilgili bu ayetin üzerinde düşünüldüğünde kıyametin, “teğabün güü” şeklinde nitelendiği görülür. Dolayısıyla bu terkipten, dünyada gece gündüz “teğabün”ün vuku bulunduğu anlaşılmaktadır. Ama bu zahiri ve aldatıcıdır. Hakiki teğabün bu değildir. Asıl ve gerçek teğabün, kıyamet günü vuku bulacaktır. Ancak o gün, kimin kazanıp kimin kaybettiği, kimin hakkının kime geçtiği, kimin hakkından mahrum kalacağı, gerçekten kandırılanın kim, akıllının kim olduğu anlaşılacaktır. Yine kimin hayatındaki sermayeyi yanlış bir işe yatırarak iflas ettiği, kimin yeteneklerini, vaktini, malını kârlı bir işe yatırarak kâr ettiği, kimin ise dünya hayatının gerçeğini anlayıp hüsrana uğramadığı orada belli olacaktır (Mevdudi:cilt6:347).

Ar. "يَوْمَ عَسِيرٍ" Tü. "Çetin bir gün"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde *yawlaq rüsvâr kün* (TİEM 73 389r/9=054/008); *küçey kün* (Anonim KT 62a/5=054/008); *bu küçey küni* (Hekimoğlu KT 506a/2=054/008); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *kaç göç günü* (Manisa KT 388a/11=054/008); *sarp bir gün* (TİEM 40 252b/1=054/008) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ عَسِيرٍ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *yawlaq rüsvâr kün* (T.+Ar.); *küçey kün* (T.); *bu küçey küni*(T.); *kaç göç günü*(T.); *sarp bir gün*(T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Davetçiye doğru koşarlarken kâfirler, "Bu zor bir gün." derler (Diyanet 054/008).

Ar. "يَوْمَ الْخُرُوجِ" Tü. "Dirilip çıkma günü"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde *çıkma küni* (TİEM 73 383v/5=050/042); *kıyâmet küni* (Anonim KT 52b/4=050/042); *çıkma küni* (Rylands KT 81b/1=050/042); *çıkma küni* (Hekimoğlu KT 497a/8=050/042); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *türbeden çıkma günü* (Manisa KT 381a/5=050/042); *çıkma günü* (TİEM 40 248a/8=050/042)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ الْخُرُوجِ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *çıkma küni* (T.); *kıyâmet küni* (Ar.+T.); *çıkma küni* (T.); *çıkma küni*(T.); *türbeden çıkma günü* (F.+T.); *çıkma günü* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: O gün insanlar hakka çağırın o korkunç sesi işiteceklerdir. İşte bu, (kabirlerden) çıkış günüdür. (Diyanet 050/042).

Ar. "يَوْمَ الْخُلُودِ" Tü. "Süreklilik günü"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde *mâñülüg kün* (TİEM 73 382r/6=050/034); *menggü küni* (Anonim KT 51b/4=050/034); *hulüd küni* (Rylands KT 78a/2=050/034); *câviðânelik küni* (Hekimoğlu KT 496b/7=050/034); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *ol gün hulüd günüdür* (Manisa KT 380b/6=050/034) *ebed kalmak günü* (TİEM 40 248a/2=050/034) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ الْخُلُودِ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *mâñülüg kün* (T.); *menggü küni* (T.); *hulüd küni* (Ar.+T.); *câviðânelik küni* (F.+T.); *ebed kalmak günü* (Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Oraya esenlikle girin. İşte bu, ebedilik günüdür. (Diyanet 050/034).

Ar. "يَوْمَ الْقَضَائِ" Tü. "Ceza günü" : Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde *ağırğı küni* (TİEM 73 325v/8=037/021); *ağırmağ küni* (21a/1=037/021); *hükü küni* (Hekimoğlu KT 426a/9=037/021); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde:

każā günü (Manisa KT 320b/5=037/021); *hüküm eylemek günü* (TİEM 40 212a/6=037/021) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ الْفَصْلِ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *ađırđu küni* (T.); *ağırmak küni*(T.); *hüküm küni*(Ar.+T.); *każā günü*(Ar.+T.); *hüküm eylemek günü*(Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Onlara, işte bu, yalanlamakta olduğunuz hüküm ve ayırım günüdür. denilir (Diyanet 037/021).

Ar. "يَوْمَ الْفَصْلِ" Tü. "Hüküm günü" Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *ağırmak küni* (TİEM 73 431r/5=077/014); *ayurt küni* (Hekimoğlu KT 560a/6=077/014); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *kağı ulühiyyetlü gün* (Manisa KT 431b/3=077/014); *ayırmak günü* (TİEM 40 278b/1=077/014) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ الْفَصْلِ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *ağırmak küni* (T.); *ayurt küni*(T.); *kağı ulühiyyetlü gün* (T.+Ar.); *ayırmak günü*(T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Hüküm ve ayırım gününü sen ne bileceksin (Diyanet 077/014).

Ar. "يَوْمَ الْأَحْزَابِ" Tü. "Önceki toplulukların günü"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde *kāçmiş boğun küni* (TİEM 73 343r/8=040/030); *ögürler küni* (Rylands KT 41a/2=040/030); *ögürler künləri* (Hekimoğlu KT 449b/2=040/030); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *ađzāb gibi gün* (Manisa KT 340a/9=040/030); *böölükler günü* (TİEM 40 223b/7=040/030) sözcük gruplarıyla karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ الْأَحْزَابِ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *kāçmiş boğun küni* (T.); *ögürler kün* (T.); *ögürler künlər* (T.); *ađzāb gibi gün* (Ar.+T.); *böölükler günü* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: İnanan adam dedi ki: "Ey kavmim, ben üzerinize önceki toplulukların günü gibi bir günün gelmesinden korkuyorum" (Diyanet 040/030).

Ar. "يَوْمَيْنِ" Tü. "İki gün"; Dođu Türkçesi Kur'an tercümelerinde *ākki kūn* (TİEM 73 348r/6=041/009); *iki kūn* (Rylands KT 76a/2=041/009); *iki kūn* (Hekimođlu KT455b/6=041/009); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *iki gün* (Manisa KT 345b/5=041/009); *iki gün* (TİEM 40 227a/1-041/009)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَيْنِ" karşılığı kullanılan sözcüklerden **iki kün; iki kün; iki gün** (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: De ki: "Siz mi yeri iki günde (iki evrede) yaratana inkâr ediyor ve O'na ortaklar koşuyorsunuz? O, âlemlerin Rabbidir" (Diyanet 041/009).

Ar. "أَيَّامٌ مَّعْلُومَاتٌ" Tü. "Belli günler"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde **bâlgülüg künlâr** (TİEM 73 244v/5=022/028); **bilinmiş künler yanî zü'l-Hicceninî onı** (Hekimoğlu KT 322a/6=022/028); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: **niçe günlerde ki bilinmişdür ki kurbân eyledükde** (Manisa KT 234a/5=022/028); **bilinmiş günler yanî Zi'lhicce'nün onı** (TİEM 40 159a/5=022/028) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "أَيَّامٌ مَّعْلُومَاتٌ" karşılığı kullanılan sözcüklerden **bâlgülüg künlâr** (T.); **bilinmiş künler ya'nî zü'l-Hicceninî onı** (T.+Ar.); **niçe günlerde ki bilinmişdür ki kurbân eyledükde**(T.+Ar.); **bilinmiş günler ya'nî Zi'lhicce'nün onı**(T.+Ar.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Gelsinler ki, kendilerine ait birtakım menfaatlere şahit olsunlar ve Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği (kurbanlık) hayvanlar üzerine belli günlerde¹ (onları kurban ederken) Allah'ın adını ansınlar. Artık onlardan siz de yiyin, yoksula fakire de yedinin (Diyanet 022/028).

Ar. "سِتَّةَ أَيَّامٍ" Tü. "altı gün"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde **altı kün** (TİEM 73 265r/4=025/059); **altı kün** (Hekimoğlu KT 349b/5=025/059); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: **altı gün** (Manisa KT 256a/4=025/059); **altı gün** (TİEM 40 173a/8=025/059) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "سِتَّةَ أَيَّامٍ" karşılığı kullanılan sözcüklerden **altı kün; altı kün; altı gün; altı gün** (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Gökleri ve yeryüzünü ve ikisi arasındakileri altı gün içinde (altı evrede) yaratan, sonra da Arş'a kurulan Rahmân'dır. Sen bunu haberdar olana sor! (Diyanet 025/059).

Göklerin ve yerin yaratılışında zikredilen altı günün, bildiğimiz manada gün olması mümkün değildir. Çünkü gün ancak güneşin doğması ve batmasıyla meydana gelir. Gökler, güneş ve ay yaratılmadan önce gün kavramı nasıl düşünülebilir diye sorulan bir soruya; eğer ortada bir gezegen ve güneş bulunmuş olsaydı, bu yaratma müddeti bin günlük bir miktar olurdu, demek olan bir zaman dilimi manasında olduğu şeklinde bir cevap verilebilir. Birçok

¹İslâm âlimlerinin çoğunluğuna göre, bu belli günler Zilhicce'nin ilk on günüdür. Onuncu günü Kurban Bayramı'nın ilk günü olmaktadır (Diyanet 1996: 123).

müfessir ise altı günü, altı vakit veya altı vaktin altı günden daha uzun olması şeklinde yorumlamıştır. Söz konusu altı gün bilimin, altı bileşim veya canlı varlıkların kimyasal yapısını oluşturan hidrojen, oksijen, karbon, azot, fosfor ve kükürt gibi altı çeşit ana madde şeklindeki açıklamaları ile bir ilişki kurulabilir mi sorusunu akla getirmektedir. Bu süreyi bin yıla tekabül eden yevmi ahiret günü olarak anlayanlar da olmuştur (Kaltın 2001: 91).

Ar. “أربعة أيام” Tü. “dört gün”; Doğu Türkçesi Kur’an tercümelerinde *tört künlär* (TİEM 73 348r/8=041/010); *tört kün* (Rylands KT 77a/2=041/010); *tört kün* (Hekimoğlu KT 455b/8=041/010); Batı Türkçesi Kur’an tercümelerinde: *dört gün* (Manisa KT345b/7=041/010); *dört gün* (TİEM 40 227a/2=041/010) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “أربعة أيام” karşılığı kullanılan sözcüklerden *tört künlär*; *tört kün*; *dört gün*; *dört gün* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur’an: O, dört gün içinde (dört evrede), yeryüzünde yükselen sabit dağlar yarattı, orada bolluk ve bereket meydana getirdi ve orada rızık arayanların ihtiyaçlarına uygun olarak rızıklar takdir etti (Diyanet 041/010).

Ar. “أيام الله” Tü. “Allahın (ceza) günleri”²: Doğu Türkçesi Kur’an tercümelerinde *tañrı künlär* (TİEM 73 366v/4=045/014); *Tañrınuñ künleri* (Rylands KT 95a/1=045/014); *Tağrınuñ künleri* (Hekimoğlu KT 476b/7=045/104); Batı Türkçesi Kur’an tercümelerinde: *Tañrı taälänuñ vakâyı* (Manisa KT 364a/2=045/014); *Tañrı günleri* (TİEM 40 237b/8=045/014)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “أيام الله” karşılığı kullanılan sözcüklerden *tañrı künlär*; *Tañrınuñ künleri*; *Tağrınuñ künleri* (T.); *Tañrı taälänuñ vakâyı* (T.+Ar.); *Tañrı günleri* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur’an: İnananlara söyle, Allah’ın (ceza) günlerinin geleceğini ummayanları (şimdilik) bağışlasınlar ki Allah herhangi bir topluma (kendisi) kazandığının karşılığını versin (Diyanet 045/014).

² Eyyamü’l-Arab (eyyam: günler; müfredi yevm). Arab an’anesinde Cahiliye devrinde (ve İslamiyet’in ilk zamanlarında) kabileler arasındaki savaşlara karşılık gelen bir tabirdir. Bu “günlerin” her birinin adı yevm kelimesiyle başka bir kelimeden mürekkeptir. Bu günlerin sayısı pek çoktur; yalnız içlerinde “zü kâr günü” gibi, birçoğu bütün kabilelerin iştirak ettiği hakiki bir muharebeyi değil, birkaç aile, hatta birkaç kişi arasındaki ufak-telek çarpışmalara delalet eder. Bizzat Araplar bile bazen bu noktaya işaret etmişlerdir (Bilgin 1993: 201).

Arapça da "eyyam" kelimesi ıstılahta, "hatırlanan tarihî olaylar" anlamına gelir. Bu nedenle "eyyamullah", geçmişteki büyük şahsiyet ve toplumlara emellerine göre verilen ceza ve mükâfatlara değinen insanlık tarihinin önemli olaylarını kaseder (Bilgin 1993: 203).

Eski Arap geleneğinde "gün" ya da "günler" deyimini, çoğu zaman önemli tarihî olayları işaret için kullanılırdı (örn. Eyyamü'l-Arab; İslam öncesi Araplar arasında cereyan eden kabile savaşlarını ifade eden bir deyimdir.) Bununla birlikte Kur'an'ın "gün" sözcüğüne sıkça yüklediği ahirete ilişkin çağrışımlar (örn. "son gün, kıyamet günü, hesap günü" vb.) ve özellikle de "Allah'ın günleri" deyimiyile açıkça dünyevi zamanın sonunda gerçekleşecek olan Allah'ın yargısının ya da yargılamasının kasedildiği göz önünde bulundurulursa, yukarıdaki anlam örgüsü içinde de bu ifadenin aynı anlamı taşıdığı; yani Kıyamet gününde Allah'ın insana ilişkin nihai yargılaması anlamına geldiğini söylemek tek nihai yoldur. Çoğul formun (Allah'ın Günleri) kullanılmış olması, muhtemelen, Kur'an'ın öylesine sıkça kullandığı "Gün" deyiminin aslında insanın zaman kavramıyla ya da zaman tanımlamasıyla pek ilgisi olmasından; bunun daha çok bilinen "zaman" kavramının içinde bir yer tutmadığı gibi bir anlam da taşımadığı, ötele ötesi bir başka realiteyi işaret ettiğini göstermektedir (Bilgin 1993: 203).

Sonuç olarak "Eyyamullah" kavramı şu anlamlara gelmektedir. a. Önceki milletlerin başından geçen olaylar. b. Allah'ın nimetleri c. Allah'ın musibetleri d. Nimet günleri e. Ceza ve mükâfatlar f. Allah'ın intikam alması g. Allah'ın kıyamet gününde insanları yargılaması (Bilgin 1993: 203).

Ar. "سَاعَاتٍ أَيَّامٍ" Tü. "Sekiz gün"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde *säkiz künlär* (TIEM 73 420v/2=069/007); *sekiz künlär* (Anonim KT 103a/15=069/007); *sekiz künlär* (Hekimoğlu KT544b/5=069/007); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *sekiz gün* (Manisa KT 419b/4=069/007); *sekiz gündüz* (TIEM 40 271a/5=069/007) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "سَاعَاتٍ أَيَّامٍ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *säkiz künlär*; *sekiz künlär* (T.); *sekiz gün* (T.); *sekiz gündüz* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

TIEM 73 ve Anonim KT'de Ar. "سَاعَاتٍ أَيَّامٍ" Tü. "*säkiz künlär*" metnin çevirisine bire bir uyularak yapılmıştır. Türkçenin yapısına aykırı olan bu durum bire bir çevirinin bir yansımasıdır.

Kur'an: Allah, onu kesintisiz olarak yedi gece, sekiz gün onların üzerine musallat etti. Öyle ki (çğer orada olsaydın), o kavmi, içi boş hurma kütükleri gibi oracıkta yere serilmiş hâlde görürdün(Diyanet 069/007).

Ar. “اليوم الآخر” Tü. “ahiret günü”; Doğu Türkçesi Kur’an tercümelerinde *keçinki kün* (TİEM 73 3r/1=002/008); *kıyâmet küni* (Hekimoğlu KT 2b/7=002/008); *kıyâmet günü* (Manisa KT 2b/5=002/008); *soñrağı gün* (TİEM 40 2b/4=002/008) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “اليوم الآخر” karşılığı kullanılan sözcüklerden *keçinki kün* (T.); *kıyâmet küni* (Ar.+T.); *kıyâmet günü*(Ar.+T.); *soñrağı gün* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur’an: İnsanlardan, inanmadıkları hâlde, “Allah’a ve ahiret gününe inandık.” diyenler de vardır (Diyanet 002/008).

Ahiret günü kavramı Bakara suresi 232. ayette de Ahiret gününün İslam inancına göre son safha olmasından dolayı TİEM 73 KT’de ve TİEM 40 KT’de soñ ve soñrağı kelimeleriyle meydana getirilmiştir.

Ar. “اليوم الآخر” Tü. “Kıyamet günü”; Doğu Türkçesi Kur’an tercümelerinde *soñ kün* (TİEM 73 28v/7=002/232); *kıyâmet kün* (Hekimoğlu KT 35a/2=002/232); Batı Türkçesi Kur’an tercümelerinde: *kıyâmet günü* (Manisa KT 26a/8=002/232); *soñrağı gün* (TİEM 4017b/7=002/232) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “اليوم الآخر” karşılığı kullanılan sözcüklerden *soñ kün* (T.); *kıyâmet kün*; *kıyâmet kün*; *kıyâmet günü* (Ar.+T.); *soñrağı gün* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur’an: Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme sürelerini bitirdikleri zaman kendi aralarında aklın ve dinin gereklerine uygun olarak güzellikle anlaştıkları takdirde, eşleriyle (yeniden) cvlenmelerine engel olmayın. Bununla içinizden Allah’a ve ahiret gününe iman edenlere öğüt verilmektedir. Bu, sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Allah bilir, siz bilmezsiniz (Diyanet 002/232).

Ar. “يوم القيامة” Tü. “Kıyamet günü”; Doğu Türkçesi Kur’an tercümelerinde; *uluğ kün*; (TİEM 73’241r/7=022/001); *uluğ kün* (Anonim KT 40a/2=022/001); *kıyâmet* (Hekimoğlu KT 319a/2=022/001) ; *kıyâmet günü* (Manisa KT 231b/5=022/001); *kıyamet* (TİEM 40 KT’157b/1=022/001) sözcükleriyle karşılanmıştır

Oturmanın zıddı, bir kalkış, kıyamet için azm, muhafaza ve ıslah, vukuf ve sebat içinde adalet, bir şeyin değeri, kıyamet günü mahlukatın tekrar dirilerek kalktığı zaman, Cuma günü, gecenin bir parçası, sınırı belli olmayan vakit gibi anlama gelmektedir. Kıyamet, Kur’an’da 70 yerde yevm kelimesi ile

birlikte terkip hâlinde geçmektedir. Bu durumda, kıyametin kendisinin zaman olmadığı, zamanın mahiyetini bildirdiği görülür (Kalın 2001:147-148).

Kıyamet, Kur'an'da 70 yerde *yevm* kelimesi ile birlikte (يَوْمَ الْقِيَامَةِ) terkip hâlinde geçmektedir. Bu durumda, kıyametin kendisinin zaman olmadığı, zamanın mahiyetini bildirdiği açıktır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ الْقِيَامَةِ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *uluğ kün*; *uluğ kün* (T.); *kıyāmet* (Ar.); *kıyāmet günü* (Ar.+T.); *kıyāmat* (Ar.) sözcük veya sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Ar. "يَوْمًا" Tü. "Kıyamet günü" Doğu Türkçesi Kur'an tercümlerinde *ol kün* (TIEM 73 6v/1=002/048); *ol kün* (Hekimoğlu KT 7b/1=2/48); Batı Türkçesi Kur'an tercümlerinde *bir gün heybeti* (Manisa KT 5b/10=002/048); *bir gün* (TIEM 40 4b/8=002/048) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمًا" karşılığı kullanılan sözcüklerden *ol kün*; *ol kün* (T.); *bir gün heybeti* (T.+Ar.); *bir gün* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Öyle bir günden sakının ki, o gün hiç kimse bir başkası adına bir şey ödeyemez. Hiçbir kimseden herhangi bir şefaahat kabul olunmaz, fidye alınmaz. Onlara yardım da edilmez (Diyanet 002/048).

Ar. "الْأَسْبِت" Tü. "Cumartesi"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümlerinde *şānbā kün* (TIEM 73 7r/9=002/065); *şenbelemek içinde* (Hekimoğlu KT 10a/1=002/065); Batı Türkçesi Kur'an tercümlerinde: *sebt günü* (Manisa KT 7b/4=002/065); *şenbe günü* (TIEM 40 5b/11=002/065) sözcük gruplarıyla karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "الْأَسْبِت" karşılığı kullanılan sözcüklerden *şānbā kün* (F.-T.) ; *şenbelemek içinde* (F.+T); *sebt günü* (Ar.+T.); *şenbe günü* (F.+T) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Şüphesiz siz, içinizden Cumartesi yasağını çiğneyenleri bilirsiniz. Biz onlara, "Aşağılık maymunlar olun." demiştik (Diyanet 002/065).

Söz konusu adlandırmada geçen "şenbe= cumartesi'nin Yahudiler için özel bir anlamı vardır. Yahudilikte haftalık cumartesi ibadeti (Şabat: sebt) bulunur. Cuma akşamı güneşin batışıyla başlar, cumartesi akşamı sona erer. Bu ibadet sinagogda yapılır. O gün, ateş yakılmaz, çalışılmaz, taşıt kullanılmaz. Bütün bu dünyalık işler yasaktır. Yahudi inancına göre Tanrı, âlemi altı günde yaratmış, yedinci günde dinlenmiştir. Bunun için Yahudiler, yedinci gün olan cumartesi gününü dinlenmeye ve ibadete ayırmışlardır. Cumartesi onlar için

dinlenme günüdür. Yahudiler cumartesi gününe saygıdan çalışmazlar. O gün bütün aile sofraya oturur baba takdis duasını okur (Kök 2004: 3).

Ar. “أَيَّامًا مَّعْدُودَةً” Tü. “Sayılı birkaç gün”, Doğu Türkçesi Kur’an tercümelerinde *sanlıg künlär*. (TİEM 73 10v/6=002/080); *sanlıg künlär* (Hekimoğlu KT 11b/5=002/080); Batı Türkçesi Kur’an tercümelerinde: *niçe günler ki kırk gündür* (Manisa KT 8b/11=002/080); *sağışlanmış günler ya’ni kırk gün* (TİEM 40 6b/8=002/080) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “أَيَّامًا مَّعْدُودَةً” karşılığı kullanılan sözcüklerden *sanlıg künlär* (T.); *sanlıg künlär* (T.); *niçe günler ki kırk gündür* (T.); *sağışlanmış günler ya’ni kırk gün* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur’an: Bir de dediler ki: “Bize ateş, sayılı birkaç günden başka asla dokunmayacaktır.” Sen onlara de ki: “Siz bunun için Allah’tan söz mü aldınız? -Eğer böyle ise, Allah verdiği sözden dönmez. Yoksa siz Allah’a karşı bilemeyeceğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?”(Diyanet 002/080).

Ar. “أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ” Tü. “Sayılı günler”: Doğu Türkçesi Kur’an tercümelerinde *sanlıg künlär* (TİEM 73 21v/3=002/184); *sanlıg künlär* Hekimoğlu KT 26b/1=002/184); *niçe günler ki sayılmışdur* (Manisa KT 19b/8=002/184); *günler sağışlanmışlar* (TİEM 40 13b/4=002/184) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ” karşılığı kullanılan sözcüklerden *sanlıg künlär*; *sanlıg künlär* (T.); *niçe günler ki sayılmışdur* (T.); *günler sağışlanmışlar* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur’an: Oruç, sayılı günlerdedir. Sizden kim hasta ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Oruca gücü yetmeyenler ise bir yoksul doyumu fidye verir. Bununla birlikte, gönülden kim bir iyilik yaparsa (mesela fidyeyi fazla verirse) o kendisi için daha hayırlıdır. Eğer bilerseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır (Diyanet 002/184).

Sözlük anlamı sayılı günler demektir. İslam kültüründe özellikle Ramazan ayı ve Kurban Bayramı’nın teşrik tekbiri alınan günler için söylenir. Bazı müfessirlere göre (eyyam-ı madudu) ifadesinden kasıt, orucun istenildiği zaman değil, yılın belirlenmiş olan günlerinde, yani Ramazan ayında tutulması gerektiridir. Bundan başka Kurban Bayramı arifesinin sabahından dördüncü günün akşamına kadar olan günler için de (ki bu günlerde teşrik tekbirleri

alınır³). Eyyam-ı madudu denilir. Ayrıca Bakara suresinin 80. ayetinde, bu ifadenin Yahudiler tarafından, Hz. Musa'nın Tur'da bulunduğu ve İsrailoğulları'nın buzağıya taptıkları günler kadar bir süre cehennemde bulunacaklarını belirtmek üzere kullanıldığı da bildirilmektedir.

Ar. "أَيَّامٍ أُخَرَ" Tü. "Başka günler, diğer günler"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelelerinde *ağın künlär* (TİEM 73 21v/3=002/184); *öngin künlär* (Hekimoğlu KT 26b/1=002/184); Batı Türkçesi Kur'an tercümelelerinde: *özge günler* (Manisa KT 19b/8=002/184); *ayruk günler* (TİEM 40 13b/4=002/184) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "أَيَّامٍ أُخَرَ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *ağın künlär* (T.); *öngin künlär* (T.); *özge günler* (T.); *ayruk günler* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Oruç, sayılı günlerdedir. Sizden kim hasta ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Oruca gücü yetmeyenler ise bir yoksul doyumu fidyc verir. Bununla birlikte, gönülden kim bir iyilik yaparsa (mesela fidycyi fazla verirse) o kendisi için daha hayırlıdır. Eğer bilerseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır (Diyanet 002/184).

Ar. "ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ" Tü. "üç gün"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelelerinde *üç kün* (TİEM 73 23v/3=002/196); *üç kün* (Hekimoğlu KT 29a/1=002/196); Batı Türkçesi Kur'an tercümelelerinde: *üç gün* (Manisa KT 21b/4=002/196); *üç gün* (TİEM 40 14b/8=002/196) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *üç kün*; *üç kün*; *üç gün*; *üç gün* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Kurban bulamayan kimse üçü hacda, yedisi de döndüğünüz zaman (olmak üzere) tam on gün oruç tutar. Bu (durum), ailesi Mescid-i Haram civarında olmayanlar içindir. Allah'a karşı gelmekten sakının ve Allah'ın cezasının çetin olduğunu bilin (Diyanet 002/196).

³ Teşrik kelime olarak, çehresi güzel olmak, doğu tarafına yönelmek, güneşte et kurutmak manalarına gelir. Fıkıh istilahunda; Kurban Bayramı'nın birinci gününden (Zi'l-hicce'nin 10. günü" sonraki üç güne verilen addır. Bu günlere teşrik adının verilmesi; Arapların o günlerde, kurbanlarının etlerini kurutmak için güneşe serdiklerinden dolayıdır. Teşrik günlerinin ilkinde yani Zi'l-hicce ayının 11. gününe hacılar o günü Mina'da istirahatte geçirdikleri için ; "Kar günü" denilir. Teşrik günlerinin ikinci gününe "En-nefru'l-evvel", üçüncüsüne de "En-nefru'l ahir" denir. Bu günlere anılan isimlerin verilmesine sebep, hacıların o günlerde Mina'dan topluca çıkıp Mekke'ye doğru yol almalarıdır. Nefr, sözlükte dağılmak, boşanmak manalarına gelir. Teşrik günlerinde oruç tutmak haramdır. Hz. Peygamber bu günlerde ve bayram günlerinde oruç tutmayı men etmiştir (*İslam Bilgileri Ansiklopedisi*, 1993: 212b).

Ar. “سَبْعَةَ أَيَّامٍ” Tü. “Yedi gün”; Doğu Türkçesi Kur’an tercümelerinde *yeti kün* (TİEM 73 23v/4=002/196); *yiti kün* (Hekimoğlu KT 29a/2=002/196); Batı Türkçesi Kur’an tercümelerinde: *yidi gün* (Manisa KT 21b/5=002/196); *yidi gün* (TİEM 40 14b/8=002/196) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “سَبْعَةَ أَيَّامٍ” karşılığı kullanılan sözcüklerden *yeti kün*; *yiti kün*; *yidi gün*; *yidi gün* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur’an: . Kurban bulamayan kimse üçü hacda, yedisi de döndüğünüz zaman (olmak üzere) tam on gün oruç tutar. Bu (durum), ailesi Mescid-i Haram civarında olmayanlar içindir. Allah’a karşı gelmekten sakının ve Allah’ın cezasının çetin olduğunu bilin (Diyanet 002/196).

Ar. “أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا” Tü. “Dört ay on gün”; Doğu Türkçesi Kur’an tercümelerinde *tört ay on kün* (TİEM 73 29b/8=002/234); *tört ay on kün* (Hekimoğlu KT 35b/4=002/234); Batı Türkçesi Kur’an tercümelerinde: *dört ay on gün* (Manisa KT 26b/7=002/234); *dört aylar daki ya’ni on gün* (TİEM 40 18a/2=002/234) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا” karşılığı kullanılan sözcüklerden *tört ay on kün* ; *tört ay on kün*; *dört ay on gün*; *dört aylar daki ya’ni on gün* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur’an: İcinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün (iddet) beklerler. Sürelerini bitirince artık kendileri için meşru olanı yapmalarında size bir günah yoktur. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır (Diyanet 002/234).

Ar. “يَوْمًا” Tü. “Bir gün”: Doğu Türkçesi Kur’an tercümelerinde: *bir kün* (TİEM 73 32r/9=002/259); *bir kün* (Hekimoğlu KT 40b/9=002/259); Batı Türkçesi Kur’an tercümelerinde: *bir gün* (Manisa KT 30a/11=002/259) *bir gün* (TİEM 40 20a/10 =002/259) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “يَوْمًا” karşılığı kullanılan sözcüklerden *bir kün*; *bir gün* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur’an: Yahut altı üstüne gelmiş (ıpıssız duran) bir şehre uğrayan kimseyi görmedin mi? O, “Allah, burayı ölümünden sonra nasıl diriltecek (acaba)?” demişti. Bunun üzerine, Allah onu öldürüp yüz yıl ölü bıraktı, sonra diriltti ve ona sordu: “Ne kadar (ölü) kaldın?” O, “Bir gün veya bir günden daha az kaldım” diye cevap verdi (Diyanet 002/259).

Ar. "يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ" Tü. "Bir gün ya da bir günün birazı kadar"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde *bir künnüñ bir ançası* (TİEM 73 32r/9=002/259; *künning yarısı* (Hekimoğlu KT 40b/9=002/259); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *buçuğ gün* (Manisa KT30b/1=002/259); *bir gün yâ bir günün bir nicesi* (TİEM 4020a/10=002/259) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *bir künnüñ bir ançası* (T.); *künning yarısı*(T.); *buçuğ gün*(T.); *bir gün yâ bir günün bir nicesi* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Yahut altı üstüne gelmiş (ıpissız duran) bir şehre uğrayan kimseyi görmedin mi? O, "Allah, burayı ölümünden sonra nasıl diriltecek (acaba)?" demişti. Bunun üzerine, Allah onu öldürüp yüz yıl ölü bıraktı, sonra diriltti ve ona sordu: "Ne kadar (ölü) kaldın?" O, "Bir gün veya bir günden daha az kaldım." diye cevap verdi (Diyanet 002/259).

Ar. "وَجَّةَ النَّهَارِ" Tü. "Gün önü"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde *künnüñ äväli* (TİEM 73 45r/2=003/072); *künning evveli* (Hekimoğlu KT 56b/5=003/072); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *gün evveli* (Manisa KT 41a/6=003/072); *gündüzün ilkinde* (TİEM 40 27a/5=003/072) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "وَجَّةَ النَّهَارِ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *künoñ äväli* (T.+Ar.); *künning evveli* (T.+Ar.); *gün evveli* (T.+Ar.); *gündüzün ilkinde* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Kitap ehlinden bir grup, "Mü'minlere indirilene günün başlangıcında inanın, sonunda da inkâr edin, belki onlar (size bakarak) dönerler." dedi (Diyanet 003/072).

Ar. "آخِرَةَ" Tü. "Gün sonu"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde *künnüñ soñı* (TİEM 73 45r/2=003/072;); *künning songı* (Hekimoğlu KT 56b/5=003/072); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *gün ahiri* (Manisa KT 41a/7=003/072); *gündüzün soñı* (TİEM 40 27a/5=003/072) sözcük gruplarıyla karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "آخِرَةَ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *künnüñ soñı* (T.); *künning songı* (T.); *gün ahiri* (T.+Ar.); *gündüzün soñı* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Kitap ehlinden bir grup, "Mü'minlere indirilene günün başlangıcında inanın, sonunda da inkâr edin, belki onlar (size bakarak) dönerler." dedi (Diyanet 003/072).

Ar. “يَوْمَ عَصِيْبٍ” Tü. “Çetin bir gün”; Doğu Türkçesi Kur’an tercümelerinde *bu kün turur katıg* (TİEM 73 169v/3=011/077); *katıg kün* (Hekimoğlu KT 221b/2=011/077); Batı Türkçesi Kur’an tercümelerinde: *katı düşvâr gün* (Manisa KT 159a/5=011/077); *katı gün* (TİEM 40 108a/5=011/077) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “يَوْمَ عَصِيْبٍ ” karşılığı kullanılan sözcüklerden *bu kün turur katıg* (T.); *katıg kün* (T.); *katı düşvâr gün* (F.+T.); *katı gün*(T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur’an: Elçilerimiz Lût’a gelince onların yüzünden üzüldü, göğsü daraldı ve “Bu çok zor bir gün.” dedi (Diyanet 011/077).

Kıssayla ilgili olarak Kur’an’ın çeşitli bölümlerinde zikredilmiş olan ayrıntılar, meleklerin Hz. Lût’a yakışıklı gençler biçiminde geldiklerini ve Hz. Lût’un onların melekler olduklarını fark etmediğini açık bir şekilde göstermektedir. Kavminin nasıl arsız, nasıl mücrim olduğunu bildiğinden dolayı endişeye kapılmasının, sıkıntı duymasının nedeni budur (Mevdudi cilt 2: 413).

Ar. “يَوْمَ حَصَادٍ” Tü. “Hasat günü”; Doğu Türkçesi Kur’an tercümelerinde *biçâri kün* (TİEM 73 108b/9=006/141); *biçmek küni* (Hekimoğlu KT 141b/8=006/141); Batı Türkçesi Kur’an tercümelerinde: *biçdügi gün* (Manisa KT 01b/10=006/141); *biçmegi günü* (TİEM 40 68a/4=006/141) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “يَوْمَ حَصَادٍ ” karşılığı kullanılan sözcüklerden *biçâri kün* (T.); *biçmek küni* (T.); *biçdügi gün*(T.); *biçmegi günü* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur’an: O, çardaklı-çardaksız olarak bahçeleri, ürünleri, çeşit çeşit hurmalıkları ve ekinleri, zeytini ve narı (her biri) birbirine benzer ve (her biri) birbirinden farklı biçimde yaratandır. Bunlar meyve verince meyvelerinden yiyin. Hasat günü de hakkını (öşürünü) verin, fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez (Diyanet 006/041).

Ar. “عَذَابَ يَوْمِ أَلِيمٍ” Tü. “Acı bir günün azabı”; Doğu Türkçesi Kur’an tercümelerinde: *ağrıtlı kün küni* (TİEM 73 164r/7=011/026); *ıglıg künnüng kıını* (Hekimoğlu KT 216a/2=011/026); Batı Türkçesi Kur’an tercümelerinde: *ulu kün azâbı* (Manisa KT 155a/2=011/026); *azabını ağrıdıcı günün* (TİEM 40105a/5=011/0026)v sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “عَذَابَ يَوْمِ أَلِيمٍ ” karşılığı kullanılan sözcüklerden *ağrıtlı kün küni* (T.); *ıglıg künnüng kıını* (T.); *ulu kün azâbı* (T.+Ar.); *azabını ağrıdıcı günün* (Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Allah'tan başkasına ibadet ve kulluk etmeyin. Doğrusu ben sizin adınıza elem dolu bir günün azabından korkuyorum (Diyanet 011/026).

Ar. "خُرْيُ يَوْمِنَا" Tü. "O günün zilleti": Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde *kızgıt küni* (TİEM 73 169v/8=011/066); *ol künnüng horluğu* (Hekimoğlu KT 220b/3=011/066); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *ol gün* (Manisa KT 158a/11=011/066); *ol günün horluğu* (TİEM 40 107b/6=011/066) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde **Ar. "خُرْيُ يَوْمِنَا"** karşılığı kullanılan sözcüklerden *kızgıt küni* (T.); *ol künnüng horluğu* (T.+F.); *ol gün* (T.); *ol günün horluğu* (T.+F.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: (Helak) emrimiz geldiğinde Salih'i ve beraberindeki iman etmiş olanları tarafımızdan bir rahmetle helaktan ve o günün rezilliğinden kurtardık. Şüphesiz Rabbin mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir (Diyanet 011/026).

Ar. "يَوْمَ عَاصِفٍ" Tü. "Fırtınalı bir gün"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde *yel tüpilig kün* (TİEM 73 189v/2=014/018); *katıg kün* (Hekimoğlu KT 248b/4=014/018); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *bir gün* (Manisa KT 178a/8=014/018); *bir gün* (TİEM 40 121b/4=014/018) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde **Ar. "يَوْمَ عَاصِفٍ"** karşılığı kullanılan sözcüklerden *yel tüpilig kün* (T.); *katıg kün* (T.); *bir gün*; *bir gün* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Rablerini inkâr edenlerin durumu şudur: Onların işleri, fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu küle benzer. (Dünyada) kazandıkları hiçbir şeyin (ahirette) yararını görmezler. İşte bu, derin sapıklıktır (Diyanet 014/018).

Yani, İlahi davete karşı sadakatsiz, inançsız ve isyankâr olanlar ve peygamberlerin davet ettikleri yola uymayı kabul etmeyenler, sonunda hayatları boyunca kazandıklarının ve yaptıkları işlerin bir yığın kül kadar değersiz olduğunu göreceklerdir. Uzun yıllar boyunca biriken büyük bir kül tepeciği nasıl fırtınalı bir günde rüzgâr tarafından darmadağın ediliyorsa, aynı şekilde onların bütün büyük işlerinin o fırtınalı kıyamet gününde bir yığın külden başka bir şey olmadığı görülecektir. Onların dünya hayatında övündükleri yararlı ve ıslah edici hareketleri, o gün bir yığın kül kadar değersiz olacak ve kıyamet gününün fırtınası tarafından etrafa saçılacaktır (Mevdudi Cilt 2:544).

Ar. "يَوْمَ طَعْنٍ" Tü. "Göç günü" *köçgü künləri* (TİEM 73 202r/1=016/080); *köçgü küni* (Rylands KT 73a/1=016/080); *köçmek küni* (Hekimoğlu KT

265a/8=016/080); Batı Türkçesi Kur'an tercümelelerinde: *geçüp gitgen gün* (Manisa KT 190b/11=016/80); *göçmegünüz günü* (TİEM 40 130a/11=016/80) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ طَعْنٍ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *köçgü künləri* (T.); *köçgü küni* (T.); *köçmek küni* (T.); *geçüp gitgen gün* (T.); *göçmegünüz günü* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Allah, size evlerinizi huzur ve dinlenme yeri yaptı. Hayvanların derilerinden gerek *göç gününüzde*, gerek ikâmet gününüzde kolayca taşıyacağınız evler; onların yünlerinden, yapağılarından ve kollarından bir süreye kadar yararlanacağınız ev eşyası ve geçimlikler meydana getirdi (Diyanet 016/080).

Ar. "يَوْمَ إِقَامَةٍ" Tü. "ikâmet günü": *turgu künləri* (TİEM 73 202r/1=016/080); *turguluk kün* (Rylands KT 73a/2=016/080); *muķim bolmaķingiz küni* (Hekimoğlu KT 265a/8=16/80); Batı Türkçesi Kur'an tercümelelerinde: *muķim olan gün* (Manisa KT 191a/1=016/080); *turmağunuz günü* (TİEM 40130a/11=016/080) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ إِقَامَةٍ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *turgu künləri* (T.); *turguluk kün* (T.); *muķim bolmaķingiz küni* (Ar.+T.); *muķim olan gün* (Ar.+T.); *turmağunuz günü* sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Allah, size evlerinizi huzur ve dinlenme yeri yaptı. Hayvanların derilerinden gerek göç gününüzde, gerek ikâmet gününüzde kolayca taşıyacağınız evler; onların yünlerinden, yapağılarından ve kollarından bir süreye kadar yararlanacağınız ev eşyası ve geçimlikler meydana getirdi (Diyanet 016/080).

Ar. "يَوْمَ أَلِيمٍ" Tü. "Acı bir gün"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelelerinde: *ağrıığlı kün* (TİEM 73 164r/7=011/026); *ığlığ kün* (Hekimoğlu KT 216a/2=011/026); Batı Türkçesi Kur'an tercümelelerinde: *ulu kün* (Manisa KT 155a/2=011/026); *ağrıdıdı gün* (TİEM 40105a/5=011/0026) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ أَلِيمٍ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *ağrıığlı kün* (T.); *ığlığ kün* (T.); *ulu kün* (T.+Ar.); *ağrıdıdı gün* (Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Allah'tan başkasına ibadet ve kulluk etmeyin. Doğrusu ben sizin adınıza elem dolu bir günün azabından korkuyorum (Diyanet 011/026).

Ar. "يَوْمَ الظُّلَّةِ" Tü. "Gölge günü"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümlerinde: *kölâtgâli kün* (TİEM 73 274v/1=026/189); *uluğ kün* (Hekimoğlu KT 359a/3=026/189); Batı Türkçesi Kur'an tercümlerinde: *ulu gün* (Manisa KT 264a/1=026/189); *gölge eyleyen bulud günün* (TİEM 40 177b/9=026/189) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ الظُّلَّةِ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *kölâtgâli kün* (T.); *uluğ kün* (T.); *ulu gün* (T.); *gölge eyleyen bulud günü* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Onlar Şu'ayb'ı yalanladılar. Derken gölge gününün azabı onları yakaladı. Şüphesiz o, büyük bir günün azabı idi⁴ (Diyanet 026/189).

Ar. "يَوْمَ الْحَسْرَةِ" Tü. "Hasret günü"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümlerinde: *öküngü kün* (TİEM 73 225r/6=019/039); *öküngü kün* (Anonim KT 13b/1=019/039); *ökünç küni* (Rylands KT 15b/1=019/039); *nedâmet küni* (Hekimoğlu KT 296a/8=019/039); Batı Türkçesi Kur'an tercümlerinde: *hasret günü* (Manisa KT 214a/10=019/039); *hasrat günü yanî kıyamat* (TİEM 40146a/3=019/039) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ الْحَسْرَةِ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *öküngü kün*; *öküngü kün* (T.); *ökünç küni* (T.); *nedâmet küni* (Ar.+T.); *hasret günü* (Ar.+T.); *hasrat günü yanî kıyamat* (Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Onları, gaflet içinde bulunup iman etmezlerken için bitirileceği o pişmanlık günüyle uyar (Diyanet 019/039).

Ar. "يَوْمَ الْفَتْحِ" Tü. "Feth günü"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümlerinde: *açmak küni* (TİEM 73 303r/2=032/029); *kıyâmet günü* (Hekimoğlu KT 398b/1=032/029); Batı Türkçesi Kur'an tercümlerinde: *nusret günü* (Manisa KT 297a/2=032/029); *feth günü* (TİEM 40198a/11=032/029) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ الْفَتْحِ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *açmak küni* (T.); *kıyâmet günü* (Ar.+T.); *nusret günü* (Ar.+T.); *feth günü* (Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

açmak küni=يَوْمَ الْفَتْحِ "feth günü *açmak* "açma, çözme" *aç-mak*; *aç-* "açmak, çözmek" (bk. ED 18b)⁵.

⁴ Tefsir bilgilerinin açıklamasına göre: Şu'ayb Peygamber'in kavmi yedi gün şiddetli bir sıcağa maruz kalmış, evlerinde nefes alamaz hâle gelmişlerdi. İşte böyle bir durumda, gökte siyah bir bulut belirmiş, onlar da biraz rahatlamak için bu bulutun gölgesinde toplanmışlardı. Sonra bu bulut ateş olup üzerlerine inmiş ve onları yok etmişti (Diyanet 1996).

Kur'an: De ki: "Fetih (Kıyamet) günü, inkâr edenlere iman etmeleri fayda vermeyecektir. Onlara göz de açtırılmayacaktır"(Diyanet 032/029).

Ar. "يَوْمَ الْحَقِّ" Tü. "Gerçek vaat yani kıyamet"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *könilig küni* (TİEM 73 240r/6=021/097); *kirtülüg yanı uluğ kün* (Anonim KT 37a/3=021/097); *râst vade* (Hekimoğlu KT 317b/8=021/097); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *hak vade ki kıyâmet günü* (Manisa KT 230b/6=021/097); *hak va'dası yanı kıyamat* (TİEM 40 156b/7=021/097) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ الْحَقِّ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *könilig küni* (T.); *kirtülüg yanı uluğ kün*(T.); *râst vade* (F.+Ar.); *hak vade ki kıyâmet günü* (Ar.+T.); *hak va'dası yanı kıyamat* (Ar.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Gerçek vaat (kıyametin kopması) yaklaşır, bir de bakarsın inkâr edenlerin gözleri açılıp donakalmıştır. "Eyvah bizlere! Doğrusu biz bundan gafildik. Hatta biz zalim kimselermişiz." derler (Diyanet 021/097).

Ar. "يَوْمَ عَقِيبٍ" Tü. "Kısır (hayırsız) gün"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *tuğmağü kün* (TİEM 73 246r/2=022/055); *kısır kün* (Hekimoğlu KT 325a/6=022/055); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *ol gün* (Manisa KT 236b/4=022/055); *kısır gün* (TİEM 40 160b/6=022/055) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ عَقِيبٍ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *tuğmağü kün* (T.); *kısır kün*(T.); *ol gün*(T.); *kısır gün* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: İnkâr edenler, kendilerine kıyamet ansızın gelinceye, yahut da onlara kısır bir günün⁶ azabı gelip çatıncaya dek o Kur'an'dan bir şüphe içinde kalırlar (Diyanet 022/055).

"Kısır" sıfatı mecazi anlamda güne atfedilmiştir. "Bir gün" eğer o gündü tüm planlar, ümitler ve araçlar etkisiz kalıyor veya gecesini getiremiyorsa "kısır bir gün"dür. Mesela Hz. Nuh'un kavmi, Ad ve Semud kavimleri, Lût ve Meyden kavimlerinin Allah'ın azabı ile karşılaştıklarında yaşadıkları günler de bu anlamda kısır günlerdir. Çünkü bu günler onlar için hiçbir "yarın" getirmemiş ve hiçbir şey onların akıbetini engelleyememiştir (Mevduudi Cilt 3:385).

⁵ Clauson 1972 bu yazıda ED olarak kullanılmıştır.

⁶ Bazı tefsir bilgileri, bu "kısır gün"ün, müşriklerin ağır bir yenilgiye uğradıkları Bedir Savaşı günü olduğunu ifade etmişlerdir (Diyanet 1993).

Ar. "يَوْمَ التَّقَى" Tü. "İki topluluğun karşılaştığı gün"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *ekki cām satğaştuķı kūn* (TİEM 73 53r/4=003/155); *ol kūn karıştı iki ögür* (Rylands KT 19b/3=003/155); *iki cem satğaştuķı gün* (Hekimoğlu KT 68a/2=003/155); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *iki çeri tapup şavaştuķı vaktı* (Manisa KT 48b/11=003/155); *ol gün kim irişdi iki bölük* (TİEM 40 32a/6=003/155)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ التَّقَى" karşılığı kullanılan sözcüklerden *ekki cām satğaştuķı kūn* (T.+Ar.); *ol kūn karıştı iki ögür* (T.); *iki cem satğaştuķı gün* (T.+Ar.); *iki çeri tapup şavaştuķı vaktı* (T.+Ar.); *ol gün kim irişdi iki bölük* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: İki topluluğun karşılaştığı gün, içinizden yüz çevirip kaçanları, şeytan ancak yaptıkları bazı hatalardan dolayı yoldan kaydırmak istemişti. Ama yine de Allah onları affetti. Kuşkusuz Allah çok bağışlayandır, halimdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir) (Diyanet 003/155).

Ar. "يَوْمَ التَّقَى الْجَمْعَانِ" Tü. "İki ordunun çarpıştıkları (karşılaştıkları) gün" *ekki cām satğaştuķı kūn* (TİEM 73 54r/6=003/166); *iki cem satğaştuķı gün* (Hekimoğlu KT 69b/2=003/166); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *iki çeri tapuşup şavaştuķı günü* (Manisa KT 50a/1=003/166); *ol gün kim irişdi iki bölük* (TİEM 40 32b/9=003/166) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ التَّقَى الْجَمْعَانِ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *ekki cām satğaştuķı kūn*; *iki cem satğaştuķı gün* (T.+Ar.); *iki çeri tapuşup şavaştuķı günü* (T.); *ol gün kim irişdi iki bölük* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

satğışmak "basmak, ayak altında kalma, ezip geçme" satğa- basmak, ayak altında kalmak, ezip geçmek satğa-ş+mak (bk. ED 800a).

Ar. "يَوْمَ التَّقَى" Tü. "İki topluluğun karşılaştığı gün" Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *körüştü kawuştı ekki gürüb.* (TİEM 73 135r/4=008/041); *iki cem karıştı kūn* (Rylands KT 2a/1=008/041); *iki ögürnüŋ satğaştuķı kūni* (Hekimoğlu KT 175b/9=008/041); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *bedr günü* (Manisa KT 126a/10=008/041); *ol kūn kim irişdi iki bölük* (TİEM 40 85b/9=008/041) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ التَّقَى" karşılığı kullanılan sözcüklerden *körüştü kawuştı ekki gürüb* (T.+F.); *iki cem' karıştı kūn* (T.+Ar.); *iki ögürnüŋ satğaştuķı kūni* (T.); *bedr günü* (Ar.+T.); *ol kūn kim irişdi iki bölük* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri mutlaka Allah'a, Peygamber'e, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir. Eğer Allah'a; hak ile batılın birbirinden ayrıldığı gün, (yani) iki ordunun (Bedir'de) karşılaştığı gün kulumuza indirdiklerimize inandıysanız (bunu böyle bilin). Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir (Diyanet 008/041).

Ar. “يَوْمَ الْفُرْقَانِ” **Tü.** “Hak ile batılın ayrılma günü” *ağırmağ künü* (TIEM 73 135r/4–008/041); *fürkân künü* (Rylands KT 2a/1=008/041); *ayırt kemişmek künü* (Hekimoğlu KT 175b/9–008/041); Batı Türkçesi Kur'an tercümelelerinde: *ayırtlamak günü yani Bedr günü* (TIEM 40 85b/8=008/041) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. “يَوْمَ الْفُرْقَانِ” karşılığı kullanılan sözcüklerden *ağırmağ künü* (T.); *fürkân künü* (Ar.+T.); *ayırt kemişmek künü* (T.); *ayırtlamak günü ya'nî Bedr günü* (T.+Ar.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

ağırmağ künü=يَوْمَ الْفُرْقَانِ “hak ile batılın ayrılma günü” *ağırmağ*< *ağır*-mağ, *ağır*-“ayırtmak, dallara ayrılmak” (bk. ED 63b).

İki grubun ki bunlar Müslümanlarla müşriklerdir, savaşmak üzere karşılaştığı gündür. Bu günün bütün âlimler Bedir Savaşı'nın yapıldığı gün olduğunu söylemişlerdir. Böyle bir güne “Furkân” denmesi çoğunluğun görüşüne göre hak ile batılın, iman ile küfrün o gün ayrılmasıdır. Türkçede bu güne ayırım günü denmiştir. Diğer bir yaklaşıma göre buna “Yevmu'l-Furkân” denmesi fetih ve yardım günü olması sebebiyledir. Zira Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e o gün yardım etmiş, düşmanlarını da helak etmiştir. Bu iki yaklaşımdan farklı olarak, Müslümanların içtimai, siyasi ve askerî anlamda, ilk defa Bedir zaferiyle Mekke müşriklerinden ayrı, bağımsız, güçlü ve onurlu bir toplum hâline gelmeleri sebebiyle böyle isimlendirildiği söylenmiştir (Ayдын 2003: 75).

Kur'an: Bilin ki, ganimet olarak aldığımız herhangi bir şeyin beşte biri mutlaka Allah'a, Peygamber'e, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir. Eğer Allah'a; hak ile batılın birbirinden ayrıldığı gün, (yani) iki ordunun (Bedir'de) karşılaştığı gün kulumuza indirdiklerimize inandıysanız (bunu böyle bilin). Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir (Diyanet 008/041).

Ar. "عَذَابُ يَوْمٍ مُّحِيطٍ" Tü. "Kuşatıcı bir günün azabı"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *kapsağılı kün* (TİEM 73 169r/6=011/084); *kapsağan künnüng kıını* (Hekimoğlu KT 222a/7=011/084); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *ol azāb günde* (Manisa KT 159b/8=011/084); *azābını kaplayıcı gün yani kıyāmet günü* (TİEM 40 108b/3=011/084) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "عَذَابُ يَوْمٍ مُّحِيطٍ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *kapsağılı kün* (T.); *kapsağan künnüng kıını* (T.); *ol azāb günde* (T.+Ar.); *azābını kaplayıcı gün yani kıyāmet günü* (Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Medyen halkına da kardeşleri Şu'ayb'ı peygamber gönderdik. O, şöyle dedi: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka hiçbir ilâhınız yoktur. Ölçüyü ve tartıyı eksik yapmayın. Ben sizi bolluk içinde görüyorum. Ben sizin adınıza kuşatıcı bir günün azabından korkuyorum" (Diyanet 011/084).

Ar. "أَوَّلُ يَوْمٍ" Tü. "İlk gün" *ilki kün* (TİEM 73 150r/7=009/108); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *evvel zamān* (Manisa KT 141a/3=009/108); *ilk gün* (TİEM 40 95a/10=009/108) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "أَوَّلُ يَوْمٍ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *ilki kün* (T.); *evvel zamān* (Ar.); *ilk gün* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Onun içinde asla namaz kılma. İlk günden temeli takva (Allah'a karşı gelmekten sakınmak) üzerine kurulan mescit (Kuba mescidi), içinde namaz kılmana elbette daha layıktır. Orada temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da tertemiz olanları sever (Diyanet 009/108).

Ar. "يَوْمَ الْجُمُعَةِ" Tü. "Cuma günü"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *āzinā kün* (TİEM 73 409r/2=062/009); *āđine kün* (Rylands KT 54b/2=062/009); *āđine kün* (Anonim KT 89a/8=062/009); *āzine kün* (Hekimoğlu KT 531a/4=062/009); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *cuma günü* (Manisa KT 409a/1=062/009); *cuma günü* (TİEM 40 KT 264b/6=062/009) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ الْجُمُعَةِ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *āzinā kün* (F.+T.); *āđine kün* (F.+T.); *āđine kün* (F.+T.); *āzine kün* (F.+T.); *cuma günü*; *cuma günü* (Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah'ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın.

Eğer bilerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır (Diyanet 062/009).

Cuma günü: “Haftanın günlerinden Perşembe gününü takip eden günün adı”dır Cuma kelimesi sözlükte, “toplanma ve cemaat olma” anlamlarına gelir. İnanan insanların toplu olarak ibadet ettikleri gün olması nedeniyle Cuma adı verilmiştir. Cuma günü Müslümanların kaynaşıp bütünleştikleri bir araya geldikleri bir bayramdır. Müslümanlara göre bir hafta içindeki günlerin en faziletlisidir.

Ar. “يَوْمُ الْحَجِّ” Tü. “Hac günü”; Doğu Türkçesi Kur’an tercümelerinde: *hac küni uluğrak* ; (TİEM 73 138v/6=009/003); *uluğrak hac küni* (Hekimoğlu KT 181a/3=009/003); Batı Türkçesi Kur’an tercümelerinde: *bayram günü ki hac* (Manisa KT 130a/2=009/003); *hac günü yani arafa günü yâ bayram günü* (TİEM 40 87b/7=009/003) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “يَوْمُ الْحَجِّ” karşılığı kullanılan sözcüklerden *hac küni uluğrak* (Ar.+T.); *uluğrak hac küni* (T.+Ar.); *bayram günü ki hac günü*(Ar.+T.); *hac günü ya’ni arafa günü yâ bayram günü* (Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur’an: Hacc-ı ekber gününde⁷, Allah ve Resûlünden bütün insanlara bir bildiridir: Allah ve Resûlü, Allah’a ortak koşanlardan uzaktır. Eğer tövbe ederseniz, bu sizin için hayırlıdır. Ama yüz çevirirseniz, şunu iyi bilin ki, siz Allah’ı âciz bırakabilecek değilsiniz. İnkârcılara, elem dolu bir azabı müjdele (Diyanet 009/003).

Ar. “يَوْمُ حُنَيْنٍ” Tü.” Huneyn Savaşı gününde “;Doğu Türkçesi Kur’an tercümelerinde: *Hunāyn tokışı küni* (TİEM 73 141r/5=009/025); *huneyn küni* (Rylands KT 18b/3=009/025); *huneyn küni* (Hekimoğlu KT 184a/9=009/025); Batı Türkçesi Kur’an tercümelerinde: *huneyn günü* (Manisa KT 132a/9=009/025); *huneyn çalışı günü* (TİEM 40 89a/9=009/025) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “يَوْمُ حُنَيْنٍ” karşılığı kullanılan sözcüklerden *Hunāyn tokışı küni* (Ar.+T.); *huneyn küni* ; *huneyn küni* ; *huneyn günü*(Ar.+T.); *huneyn çalışı günü*(Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur’an: Andolsun, Allah birçok yerde ve Huneyn Savaşı gününde size yardım etmiştir. Hani, çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat (bu çokluk) size hiçbir yarar sağlamamış.

⁷Hacc-ı Ekber günü, İslam bilgilerinin çoğunluğuna göre, hac günlerinden arife günü ya da bayramın birinci günüdür. Ancak arife günü olması ihtimali daha kuvvetlidir (Diyanet 1993).

yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti. Nihayet (bozularak) gerisin geriye dönüp kaçmıştınız⁸ (Diyanet 009/025).

Ar. "السَّاعَةُ" Tü. "Kıyamet günü" *mahşer günū*. (TİEM 73 229r/3-020/015); *kıyāmet* (Rylands KT 39b/3-020/015); *ulu kūn kelgūsi* (Anonim KT 19b/6=020/015); *kıyāmet kūn* (Hekimoğlu KT 301b/5=020/015); Batı Türkçesi Kur'an tercümelelerinde: *kıyāmet* (Manisa KT 218a/6=020/015); *kıyāmat* (TİEM 40 148b/3=020/015) sözcük gruplarıyla karşılanmıştır

Saat, muayyen bir zaman fasılası, bilhassa tespit edilmiş bir başlangıca göre herhangi bir anda zamanı ölçen bir alettir. Bu kelimenin türevlerinden olan sav "gecenin bir parçası", sivā "gecenin bir parçasından biraz fazlası", sâat ve say "koşmak, niyet etmek, yönelmek, tasarruf, kazanç, zamanın bölümlerinden bir bölüm, yahut en asgari bir vakit ve kıyamet gibi manalar ifade etmektedir. Başı ve sonu belirlenmiş olma açısından kıyamet ve an kelimeleri, saat kelimesini temsil edebilecek kelimeler olarak alınabilir (Kalm 2001: 142).

Saat kelimesi Kur'an'da iki farklı anlamda kullanılmaktadır: 1) Kıyamet saati manasında hususi bir olayı ifade eden çerçevede, 2) Günün kısa bir kısmını ifade eden "saat" manasında geçmektedir (Kalm 2001: 142).

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "السَّاعَةُ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *mahşer günū* (Ar.+T.); *kıyāmet* (Ar.); *ulu kūn kelgūsi* (T.); *kıyāmet kūn* (Ar.+T.); *kıyāmet*; *kıyāmat* (Ar.) sözcük veya sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: "Kıyamet mutlaka gelecektir. Herkes işlediğinin karşılığını görsün diye, neredeyse onu gizleyecek (geleceğinden hiç söz etmeyecek)tim" (Diyanet 020/015).

Ar. "زَلْزَلَةُ السَّاعَةِ" Tü."Kıyamet sarsıntısı"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelelerinde: *uluğ kūn titrāmākliki* (TİEM 73 241r/7=022/001); *uluğ kūn tepremeki* (Anonim KT 40a/2=022/001); *kıyāmetniñ tepretmek i uluğ* (Hekimoğlu KT 319a/2=022/001); Batı Türkçesi Kur'an tercümelelerinde: *kıyāmet güninüñ zelzelesi, deprenmesi* (Manisa KT231b/5=022/001); *kıyāmat zelzelesi* (TİEM 40 157b/1-022/001) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "زَلْزَلَةُ السَّاعَةِ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *uluğ kūn titrāmākliki* (T.); *uluğ kūn tepremeki*(T.); *kıyāmetniñ*

⁸ Huneyn, Mekke'den Tâif'e giden yollardan biri üzerinde, Mekke'ye yaklaşık on mil uzaklıkta yer alan vadinin adıdır. Bu ayetle bir sonraki ayette, Mekke'nin fethinden sonra (H.8) Müslümanlarla müşrik Havâzin kabilesi arasında, bu vadiye gerçekleşen savaşa işaret edilmektedir. Bu savaşta müslümanların sayısı düşmanından çoktu. Müslümanlar, sayıca üstünlüklerine güvenerek savaş öncesi fazlaca emin ve rahat hareket ediyorlardı. Bu sebeple, Havâzinlilerin kurduğu pusuya düştüler. İslam ordusunun büyük bir kısmı düzensiz bir şekilde geri çekilmeye başladı. Ancak, Hz. Peygamber'in ve sebatkâr bir grup Müslümanın gayretleriyle dağılan ordunun toparlanması sağlandı ve tekrar hücum edilerek zafer kazanıldı(Diyanet 1993).

tepretmeki uluğ(Ar.+T.); kıyâmet gününü zelzelesi (Ar.+T.); kıyâmat zelzelesi (Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Çünkü kıyamet sarsıntısı çok büyük bir şeydir (Diyanet 022/001).

Ar. “يَوْمَ الْبَعْثِ” Tü.” Kıyamet günü”; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *kopmak küni* (TİEM 73 249v/4=023/016); *kıyâmet kün* (Hekimoğlu KT 328b/7–023/016); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *kıyâmet günü* (Manisa KT 239a/8=023/016); *kıyamât günü* (TİEM 40 162b/1=023/016) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. “يَوْمَ الْبَعْثِ” karşılığı kullanılan sözcüklerden *kopmak küni* (T.) ; *kıyâmet kün*; *kıyâmet günü kıyâmat günü* (Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Sonra yine muhakkak siz, kıyamet gününde (tekrar) diriltileceksiniz (Diyanet 023/016).

kopmak küni= يَوْمَ الْقِيَامَةِ “kıyamet, kıyamet günü, kıyametin kopup da, insanların kabirlerinden kalkarak ahiret yurdunda herkesin hesaba çekilip yaptıkları amellerin karşılığını görmesi için Allah Teâlâ'nın huzurunda toplanacakları gün” (Çanga 411). *kopmak* “kıyam, kalkma, kalkış” < *kop-mak*, *kop-* “kalkmak, yükselmek” için (bk. ED 580a). “Kıyamet günü” kavramı TİEM 73'te *teuluğ kün* (238r/9–021/047), *kıyâmat kün* (242r/1=022/009) ile de karşılanmıştır.

Ar. “الْيَوْمَ الْآخِرِ” Tü. “ahiret günü”; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *keçinki kün* (TİEM 73 254r/6=024/002); *ol cihân* (Hekimoğlu KT 335b/5=024/002); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *kıyâmet günü* (Manisa KT 244b/7=024/002); *soñrağı gün* (TİEM 40 166a/2=024/002) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. “الْيَوْمَ الْآخِرِ” karşılığı kullanılan sözcüklerden *keçinki kün* (T.); *ol cihân* (T.+Ar.); *kıyâmet günü*(T.+Ar.); *soñrağı gün* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Dünya hayatının sonu “yevmü'l-ahire” (son gün), son istikamet mahalli gibi ifadelerde anlatılır. Kur'an'da yüz on yerde geçmektedir. Diğer bir deyişle dünya hayatını takip eden, ona benzer fakat daha değişik ve ölümsüz bir hayattan, ebediyet âlemine ait çeşitli merhaleler ve hâllerden ibarettir (Bozkurt 2001: 68).

Ahiret inancı, iptidai toplumlar dâhil Allah'ın varlığını kabul eden hemen hemen bütün din ve düşünce sistemlerinde genel olarak mevcuttur. Ancak ölüm sonundaki bu hayatın mahiyeti ve tasviri hakkında farklı görüşler belirmiştir. Gerek İncil ve gerekse Tevrat'ta ahiret inancından bahsedilmekte ve

Allah'ın görüleceği ve yapılan amellerin karşılığı verileceği ifadesi bulunmaktadır (Bozkurt 2001: 68).

İslam dini ahiret inancına büyük önem vermiştir. Bu sebeple Kur'an-ı Kerim'de hemen hemen ahiret gününden bahsetmeyen bir sure yoktur. Üstelik Kur'an-ı Kerim ahiret fikrini zihinlere, bazen apaçık delillerle bazen de misaller vermek suretiyle naksetmiştir. Kur'an-ı Kerim'de, ahiret için verilmiş pek çok ad vardır. Mesela Yevmü'l-ba's (yeniden diriliş günü), Yevmü'l-kıyame (kıyamet günü), Yevmü's-sâa' (kıyamet), Yevmü'd-din (din ve ceza günü), Yevmü'l-hisab (hesap günü); Yevmü'l-telâki (kavuşma günü), yevmü'l-hulûd (ebedilik günü), Yevmü'l-hasret (hasret ve pişmanlık günü), Yevmü'l-feth (fetih günü), Yevmü'l cem'i ve't (toplanma ve aldanma günü, hakiki kâr ve zarar günü), Yevmü'l-hurûc (çıkış günü), Yevmü't-tenâdi (bağırıp çağırma günü) (Bozkurt 2001: 69).

Kur'an: Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüzer değnek vurun. Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dini(nin koymuş olduğu hükmü uygulama) konusunda onlara acıyacağımız tutmasın. Mü'minlerden bir topluluk da onların cezalandırılmasına şahit olsun (Diyanet 024/002).

Ar. "يَوْمَ تَشَقُّقُ الْأَرْضُ" Tü. "Yerin açılıp yarıldığı gün"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *ol kün yarılır yâr* (TİEM 73 383v/6=050/044); *ol kün yarılır yer* (Rylands KT 81b/3=050/044); *ol kün yarılğay yir* (Anonim KT 52b/5=050/044); *ol kün kim yarılır yir* (Hekimoğlu KT 497a/9=050/044); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *ol günde münşak olup* (Manisa KT 381a/6=050/044); *ol gün kim yarıla yir* (TİEM 40 248a/9=050/044) sözcük gruplarıyla karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ تَشَقُّقُ الْأَرْضُ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *ol kün yarılır yâr*; *ol kün yarılır yer*; *ol kün kim yarılır yir* (T.); *ol günde münşak olup* (T.+Ar.); *ol gün kim yarıla yir* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an O gün yer, onların üzerinden süratle yarıp açılır. Bu, (hesap için) bir toplamadır, bize göre kolaydır (Diyanet 050/044).

Ar. "يَوْمًا عَيْسًا فَمَطْرًا" Tü. "Suratsız, çok katı bir gün"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *uluğ kün açığ katıg* (TİEM 73 430v/7=076/010); *ol kün burtarğan katıg* (Hekimoğlu KT 558b/2=076/010); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *bir gündür ki yirlere katı 'abüs olursa heybetinden* (Manisa KT 430a/5=076/010); *burtmuş, katı sarp bir gün* (TİEM 40 277b/5=076/010) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمًا عَيْبًا قَمَطِيرًا" karşılığı kullanılan sözcüklerden **uluğ kün açığ katıg** (T.); **ol kün burtargan katıg** (T.); **bir gündür ki yirlere katı** 'abüş olursa heybetinden (T.+Ar.) ; **burtmış, katı sarp bir gün** (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Çünkü biz, asık suratlı, çetin bir günden (o günün azabından dolayı) Rabbimizden korkarız" (Diyanet 076/010).

Ar. "يَوْمَ يَسْمَعُونَ" Tü. "(kabirlerden) Çıkış günüdür"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde: **çıkmağ küni** (TİEM 73 384v/5=050/042); **çıkmağ küni** (Rylands KT 81b/1=050/042); **kıyāmat küni** (Anonim KT 52b/4=050/042); **çıkmağ küni** (Hekimoğlu KT 497a/8=050/042); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: **türbeden çıkmağ günü** (Manisa KT 381a/5=050/042); **çıkmağ günü** (TİEM 40 248a/8=050/042) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ يَسْمَعُونَ" karşılığı kullanılan sözcüklerden **çıkmağ küni**; **çıkmağ küni** (T.); **kıyāmat küni** (Ar.+T.); **türbeden çıkmağ günü** (F.+T.); **çıkmağ günü** (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

çıkmağ küni = "يَوْمَ يَسْمَعُونَ" Tü. "(kabirlerden) çıkış günüdür" kıyamet günü, kıyametin kopup da insanların kabirlerinden kalktıkları gün" **çıkmağ** < **çık**-**mağ** **çık**- "dışarı çıkmak, yükselmek" (bk. ED 405b).

Kur'an: O gün insanlar Hakk'a çağırın o korkunç sesi işiteceklerdir. İşte bu, (kabirlerden) çıkış günüdür (Diyanet 050/042).

Ar. "يَوْمَ ذِي مَسْقِبَةٍ" Tü. "Açlık günü"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde: **açlık kün** (TİEM 73 443v/7=090/014); **ol kün** (Anonim KT 135a/10=090/014); **ol kün** (Hekimoğlu KT 574a76-090/014); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: **bir gün ki katı kızlıkdur** (Manisa KT 443a/1-090/014); **bir gün** (TİEM 40 285b/1=090/014) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ ذِي مَسْقِبَةٍ" karşılığı kullanılan sözcüklerden **açlık kün** (T.) **ol kün**; **ol kün** (T.); **bir gün ki katı kızlıkdur** (T.); **bir gün** (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Yahut şiddetli bir açlık gününde (Diyanet 090/014).

Ar. "عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ" Tü. "gölge gününün azabı" ; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde: **kölätgäli künnüñ kınu** (TİEM 73 274v/1=026/189); **uluğ künnüñ kınu** (Hekimoğlu KT 359a/3=026/189); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: **ulu gün** 'azābı (Manisa KT 264a/1=026/189); **azābı gölge eyleyen bulıd günün** (TİEM 40 177b/9=026/189)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *kölätgäli künnüfi kınu* (T.); *uluğ künnüng kınu* (T.); *ulu gün 'azābı* (T.+Ar.); *azābı gölge eyleyen bulud günün* (Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Onlar Şu'ayb'ı yalanladılar. Derken gölge gününün azabı onları yakaladı. Şüphesiz o, büyük bir günün azabı idi⁹ (Diyanet 026/189).

Ar. "يَوْمٌ مَّعْلُومٌ" Tü. "Belli bir gün"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *bälgülüg gün* (TİEM 73 272r/8=026/155); *belgülüg künnüng suw ülüşü* (Hekimoğlu KT 357b/6=026/155); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *bilinmiş bir gün* (Manisa KT 262b/7=026/155); *bilinmiş gün* (TİEM 40 177b/3-026/155)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمٌ مَّعْلُومٌ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *bälgülüg gün* (T.); *belgülüg künnüng suw ülüşü* (T.); *bilinmiş bir gün* (T.); *bilinmiş gün* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Salih, şöyle dedi: "İşte bir dişi deve! Onun (belli bir gün) su içme hakkı var, sizin de belli bir gün su içme hakkımız vardır" (Diyanet 026/155).

Ar. "يَوْمَ الْحِسَابِ" Tü. "Hesap günü"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *saķış küni* (TİEM 73 331r/6=038/016); *hisāb küni* (Rylands KT 51b/3=038/016); *saķış küni* (Hekimoğlu KT 433a/5=038/016); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *hisāb günü* (Manisa KT 326b/2=038/016); *hisab günü* (TİEM 40 215b/8=038/016)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ الْحِسَابِ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *saķış küni* (T.); *hisāb küni* (Ar.+T.); *saķış küni* (T.); *hisāb günü* ; *hisab günü* (Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

saķış küni = "يَوْمَ الْحِسَابِ" Tü. "hesap günü" kıyamet, kıyamet günü, kıyametin kopup da insanların kabirlerinden kalkarak âhiret yurdunda herkesin hesaba çekilip yaptıkları amellerin karşılığını görmesi için Allah Teâlânın huzurunda hesaplarının görüldüğü gün" *saķış* "hesaplama; sayma" < *sa-ķ-i-ş sa-saymak* hesap etmek, (bk. ED 817a).

Kur'an: Müşrikler (alay ederek) şöyle dediler: "Ey Rabbimiz! Hesap gününden önce payımızı hemen ver!" (Diyanet 038/016).

⁹ Tefsir bilginlerinin açıklamasına göre; Şu'ayb Peygamber'in kavmi yedi gün şiddetli bir sıcağa maruz kalmış, evlerinde nefes alamaz hâle gelmişlerdi. İşte böyle bir durumda, gökte siyah bir bulut belirmiş, onlar da biraz rahatlamak için bu bulutun gölgesinde toplanmışlardı. Sonra bu bulut ateş olup üzerlerine inmiş ve onları yok etmişti (Diyanet 1996).

Ar. “يَوْمُ التَّلَاقِ” Tü. “Buluşma günü”; Türkçe erken tarihli Kur’an çevirilerinde *tuşgu kün* (TİEM 73 342v/9=040/015); *talāk küni* (Rylands KT 31a/2=040/015); *satğışmak küni* (Hekimoğlu KT 447b/7=040/015); Batı Türkçesi Kur’an tercümelelerinde: *birbirin görmek günü* (TİEM 40 222b/10=040/015) sözcük gruplarıyla karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “يَوْمُ التَّلَاقِ” karşılığı kullanılan sözcüklerden *tuşgu kün* (T.); *talāk küni* (Ar.+T.); *satğışmak küni* (T.); *birbirin görmek günü* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

tuşgu kün=يَوْمُ التَّلَاقِ “buluşma günü”, kıyametin kopup da insanların kabirlerinden kalkarak âhiret yurdunda herkesin birbirleriyle karşılaştıkları gün yani kıyamet günü” *tuşgu* “buluşma, karşılaşma” <*tuş+gu tuş*”karşı, zıt, karşı” (bk. ED 358a).

satğışmak küni=يَوْمُ التَّلَاقِ “buluşma günü”, kıyametin kopup da insanların kabirlerinden kalkarak âhiret yurdunda herkesin birbirleriyle karşılaştıkları gün yani kıyamet günü” *satğışmak* “basmak, ayak altında kalma, ezip geçme” *satğa-basmak*, ayak altında kalmak, ezip geçmek *satğa-ş+mak* (bk. ED 800a).

Kur’an: O, dereceleri hakkıyla yükseltendir, Arş’ın sahibidir. Buluşma günü hakkında (insanları) uyarmak için, iradesiyle ilgili vahyi kullarından dilediğine, kendi indirir (Diyabet 040/015).

Ar. “يَوْمُ التَّنَادِ” Tü. “Feryad etme günü”; Doğu Türkçesi Kur’an tercümelelerinde: *orulaşgu küni* (TİEM 73 344v/2=040/032); *tenād küni* (Rylands KT 42a/1=040/032); *kıkrışmak küni* (Hekimoğlu KT 449b/5=040/032); Batı Türkçesi Kur’an tercümelelerinde: *kıyāmet günü* (Manisa KT 340b/1=040/032); *kıgrışmak küni* (TİEM 40 223b/9=040/032) sözcük gruplarıyla karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “يَوْمُ التَّنَادِ” karşılığı kullanılan sözcüklerden *orulaşgu küni* (T.); *tenād küni* (Ar.+T.); *kıkrışmak küni* (T.); *kıyāmet günü*(Ar.+T.); *kıgrışmak küni*(T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

orulaşgu=يَوْمُ التَّنَادِ Tü. “feryad etme günü” kıyametin kopup da insanların hesaba çekilmek için çağrıldıkları gün yani kıyamet günü” *orulaşgu* “yüksek bir şekilde bağırma” *orulaşgu* “feryad etme, yüksek bir şekilde bağırma”; *oru* “yüksek gürültü, bağırma” *orıla-* “yüksek şekilde bağırma feryad etmek” *oru-la-ş+gu* (bk. ED 230a).

kıkrışmak=يَوْمُ التَّنَادِ Tü. “feryad etme, bağırma, hep birlikte bağırma” *kıkrışmak* < *kıkr-ış+mak* ; *kıkr-* “bağırma, birlikte bağırma, toplu olarak bağırma”

Kur'an: Ey kavmim! Gerçekten sizin için, o *bağrışıp çağırma gününden*, arkanıza dönüp kaçmaya çalışacağınız günden korkuyorum (Diyanet 040/032).

Ar. "مثل داب" "Tü."Nuh kavminin günü "; Türkçe erken tarihli Kur'an çevirilerinde *nūh bođunu küni* (TİEM 73 343r/9=040/031); *nūh kavmi ādeti* (Rylands KT 41a/3=040/031); *nūh kavmi ādeti* (Hekimođlu KT 449b/3=040/031); Batı sahası Kur'an çevirilerinde *nūh kavmi cezāsı* (Manisa340a/10=040/031); *nūh kavmi ādeti* (TİEM 40 223b/7=040/031) sözcük gruplarıyla karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "مثل داب" karşılığı kullanılan sözcüklerden *nūh bođunu küni* (Ar.+T.); *nūh kavmi ādeti* (Ar.); *nūh kavmi ādeti*(Ar.); *nūh kavmi cezāsı* (Ar.); *nūh kavmi ādeti*(Ar.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Nuh kavmi, Ad kavmi, Semud kavmi ve onlardan sonra gelen toplulukların başına gelen olayların sizin de başınıza gelmesinden korkuyorum. Allah, kullarına asla zulmetmek istemez."(Diyanet 040/031).

Ar. "مثل داب" "Tü."Nuh kavminin günü " kavramı Arapça biçiminde gün ile ilgili bir ifade olmamasına rağmen Türkçeye tercüme edilirken TİEM 73'de *nūh boğunu küni* "Nuh kavminin günü" biçiminde kullanılmıştır.

Ar. "يَوْمَ عَسِيرٍ" "Tü. "Çetin bir gün"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelelerinde: *ol, ol kün bir kün turur düşvār*. (TİEM 73 427v/7=074/009); *ol, ol künde küçey kün* (Hekimoğlu KT 554b/5=074/009); Batı Türkçesi Kur'an tercümelelerinde: *ol gün katı düşvār gün* (Manisa KT 427a/4=074/009); *ol gün duşhar gündür* (TİEM 40 275b/9=074/009) sözcük gruplarıyla karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ عَسِيرٍ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *ol, ol kün bir kün turur düşvār* (F.+T.); *ol, ol künde küçey kün* (T.); *ol gün katı düşvār gün*(F.+T.); *ol gün duşhar gündür*(F.+T.). sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: o gün çetin bir gündür (Diyanet 074/009).

Ar. "عَذَابٌ يَوْمَ عَظِيمٍ" "Tü. "Büyük bir günün azabı"; Doğu Türkçesi Kur'an tercümelelerinde: *uluğ künnüñ kıını* (TİEM 73 271r/8=026/156), *uluğ künnüñ kıını* (Hekimoğlu KT 357b/7=026/156); Batı Türkçesi Kur'an tercümelelerinde: *ulu gününñ 'azābı* (Manisa KT 262b/9=026/156); *ulu günün azābı* (TİEM 40 177b/4=026/156) sözcük gruplarıyla karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "عَذَابٌ يَوْمَ عَظِيمٍ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *uluğ künnüñ kıını*; *uluğ künnüñ kıını* (T.); *ulu gününñ 'azābı*; *ulu günün azābı* (T.+Ar.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: “Sakın ona bir kötülük dokundurmayın. Yoksa büyük bir günün azabı sizi yakalar” (Diyanet 026/156).

Ar. “عَذَابُ يَوْمِ آيَاتِنَا” Tü. “elem dolu bir günün azabı”; Türkçe erken tarihli Kur'an çevirilerinde *uluğ kün kıını* (TİEM 73 361r/7=043/065); *açıtğan kün kıını* (Rylands KT 65a/1=043/065); *iglig künnüng kıını* (Hekimoğlu KT 471b/2=043/065); Batı sahası Kur'an çevirilerinde *bir gün 'azābı* (Manisa KT 359a/11=043/065); *ağrıdıcı gün azābı* (TİEM 40 KT 235a/2=043/065) sözcük gruplarıyla karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde **Ar.** “عَذَابُ يَوْمِ آيَاتِنَا” karşılığı kullanılan sözcüklerden *uluğ kün kıını* (T.); *açıtğan kün kıını*(T.); *iglig künnüng kıını* (T.); *bir gün 'azābı* (T.+Ar.); *ağrıdıcı gün azābı* (T.+Ar.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Ama aralarından çıkan gruplar ayrılığa düştüler. Elem dolu bir günün azabından vay o zulmedenlerin hâline! (Diyanet 043/065).

Ar. “يَوْمٌ عَظِيمٌ” Tü. “büyük bir gün”; Türkçe erken tarihli Kur'an çevirilerinde *uluğ kün* (TİEM 73: 438r/3=083/005), *uluğ kün* (Anonim KT 127a/12=083/005); *uluğ kün* (Hekimoğlu KT 567b/3=083/005); Batı sahası Kur'an çevirilerinde *ulu gün* (Manisa KT 437a/9=083/005) *ulu gün* (TİEM 40 282a/3=083/005) sözcük gruplarıyla karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde **Ar.** “يَوْمٌ عَظِيمٌ” karşılığı kullanılan sözcüklerden *uluğ kün*; *uluğ kün*; *uluğ kün*; *ulu kün*; *ulu kün* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Büyük bir gün için (Diyanet 083/005).

Ar. “كُلُّ يَوْمٍ” Tü. “her gün”; Türkçe erken tarihli Kur'an çevirilerinde *tegmâ kün* (TİEM 73 393r/3=055/029), *tegmâ kün* (Anonim KT 65a/19=055/029); *tegmâ bir kün* (Hekimoğlu KT 509a/3=055/029); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *her gün* (Manisa KT 391a/7=055/029); *her gün* (TİEM 40 254a/4=055/029) sözcük gruplarıyla karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde **Ar.** “كُلُّ يَوْمٍ” karşılığı kullanılan sözcüklerden *tegmâ kün*; *tegmâ kün* (T.); *tegmâ bir kün* (T.); *her gün*; *her gün* (F.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Göklerde ve yerde bulunanlar, (her şeyi) O'ndan isterler. O, her an yeni bir ilahî tasarruftadır (Diyanet 055/029).

Ar. “فِي يَوْمٍ نَخَسِبُ مُسْتَمِرًّا” Tü. “uğursuz mu uğursuz bir gün”; Türkçe erken tarihli Kur'an çevirilerinde *kutsuz kün* (TİEM 73 391v/7=054/019), *naḥs kün* (Anonim KT 62b/7=054/019); *peyveste bolğan naḥs kün* (Hekimoğlu KT

506b/2=054/019); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *naḥs günlerde* (Manisa KT 388b/10=054/019); *naḥs kün* (TİEM 40 252b/6=054/019) sözcük gruplarıyla karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "فِي يَوْمٍ نَخَبٍ مُّسْتَبِيرٍ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *ḫutsuz kün* (T.); *naḥs kün* (Ar.+T.) peyveste bolgan *naḥs kün* (F.+T.+Ar.); *naḥs günlerde* (Ar.+T.); *naḥs kün* (Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Biz onların üstüne, uğursuzluğu sürekli bir günde gürültülü ve dondurucu bir rüzgâr gönderdik (Diyanet 054/019).

Ar. "يَوْمَ يَنْتَوْنُ" Tü. "insanların tekrar dirileceği gün"; Türkçe erken tarihli Kur'an çevirilerinde *ḫoparılgı kün* (TİEM 73 329r/7=037/144), *ḡurdın ḫopḡu ḡün* (Rylands KT 39a/1=037/044); *ḫoparıtur künleri* (Hekimoğlu KT 430b/8=037/144); Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde: *ḫıyāmet ḡünü* (Manisa KT 324b/1=037/044); *ḡirü koparımlasları ḡün* (TİEM 40 214b/2=037/144) sözcük gruplarıyla karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ يَنْتَوْنُ" karşılığı kullanılan sözcüklerden *ḫoparılgı kün* (T.); *ḡurdın ḫopḡu ḡün* (F.+T.); *ḫoparıtur künleri* (T.); *ḫıyāmet ḡünü* (Ar.+T.); *ḡirü koparımlasları ḡün* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

ḫoparılgı="يَوْمَ يَنْتَوْنُ" Tü. "insanların tekrar dirileceği gün"; kıyametin kopup da insanların insanların tekrar dirileceği gün yani kıyamet ḡünü"; *ḫoparılgı kop-ar-ıl+ḡu, kop-* "kalkmak, yükselmek" için (bk. ED 580a)

Kur'an: Mutlaka insanların diriltileceği güne kadar bahḡın karnında kalırdı (Diyanet 037/144).

Ar. "يَوْمَ خَلَقْنَا" Tü. "Yer ve göklerin yaratıldığı gün" Doḡu Türkçesi Kur'an tercümelerinde *ol kün yarat(t)ı köklärni yärni* (TİEM 73 142v1-009/036); *ol kün kim törütti kökler yerlerni* (Rylands KT 27a/2=009/36); *ol kün kim yarattı köklerni taḡı yirni* (Hekimoğlu KT 186a/5=009/036); *ol ḡün göklere yarattı daḡı yirleri yarattı* (Manisa KT133b/3=009/036); *ol ḡün kim yarattı göklerni dakı yerni* (TİEM 40 90a/7-009/036) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "يَوْمَ خَلَقْنَا" karşılığı kullanılan sözcüklerden *ol kün yarat(t)ı köklärni yärni*; *ol kün kim törütti kökler yerlerni*; *ol kün kim yarattı köklerni taḡı yirni*; *ol ḡün göklere yarattı daḡı yirleri yarattı* ; *ol ḡün kim yarattı göklerni dakı yerni* (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Kur'an: Şüphesiz Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı ḡünkü yazısında, Allah katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aylardır. İşte bu, Allah'ın dosdoḡru kanunudur. Öyleyse o aylarda kendinize zulmetmeyin. Fakat Allah'a ortak koşanlar

sizinle nasıl topyekûn savaşıyorlarsa, siz de onlarla topyekûn savaşın. Bilin ki Allah, kendine karşı gelmekten sakınanlarla beraberdir (Diyanet 009/036).

Sonuç

Görüldüğü gibi gün (yevm) kavramı Kur'an'da dünyevi olayları anlatmak için kullanıldığı gibi ahiri olayları anlatmak amacıyla da kullanılmıştır. Bu kavramları Türkçe kelime veya kelime gruplarıyla adlandırmada Doğu Türkçesi Kur'an tercümelelerinin Batı Türkçesi Kur'an tercümelelerine göre daha başarılı oldukları görülmektedir. Eksik olan Rylands KT ve Anonim Tefsir dışındaki TIEM 73 KT ve Hekimoğlu KT'de Arapça gün kavramlarını büyük ölçüde Türkçe kavramlarla karşılayabildiklerini görmekteyiz. Makalede de görüldüğü gibi Kur'an'da ahiret hayatını anlatan ve günle meydana getirilen yaklaşık 15'e yakın kavram vardır. Bunlardan büyük bir çoğunluğunu Doğu Türkçesi Kur'an tercümeleleri Türkçe karşılamaya çalışmışlardır. Batı Türkçesi Kur'an tercümelelerinden Manisa KT'de eğilim daha çok Arapça ve Farsça kelimelerle karşılamak yönündedir. TIEM 40 KT'de ise Batı Türkçesi dönemine ait bir eser olmasına rağmen şartırtıcı bir şekilde bu kavramları Türkçe karşılamaya çalışmıştır.

Kaynakça

- ATA, Aysu, (2004). *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi* (Rylands Nüshası) Karahanlı Türkçesi, Giriş-Metin-Notlar Dizin, TDK, Ankara.
- ATEŞ, Süleyman, (1975). *Kur'an-ı Kerim ve Cümle Meali*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul.
- BOROKOV, A. K., (2002). *Orta Asya'da Bulunmuş Kur'an Tefsirinin Söz Varlığı (XII. - XIII. Yüzyıllar)*, (Ruşçadan Çeviren: USTA, Halil İbrahim, AMANOĞLU Ebülfez), TDK, Ankara.
- BOZKURT, Alaettin, (2001). *Kur'an'da Kıyamet*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Tefsir Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Van.
- CLAUSON, Sir Gerard, (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford.
- ÇANGA, Mahmut, (1999). *Kur'an-ı Kerim Lugatı*, İstanbul
- DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI, (1993). *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, 2. Baskı, Ankara.
- ECKMANN, J., (1976). *Middle Turkic Glosses of the Rylands Interlinear Koran Translation*, Budapest.

- KARABACAK, Esra, (1994). *An Inter-Linear Translation Of The Qur'an Into Old Anatolian Turkish = Eski Anadolu Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi*: Introduction and Text I, Sources Of Oriental Languages and Literatures 22, Turkish Sources XX, Harvard University The Department Of Near Eastern Languages and Civilizations; (Part II: Glossary: Section one, p. 1-384. Section Two, p. 385-786), 1995; (Part III: Facsimile of the MS Manisa İl Halk Library No. 931, Section one: 1a-224a.1997; (Part III: Facsimile of the MS Manisa İl Halk Library No. 931, Section two: 224b-451a, 1999.
- KALIN, Faiz, (2001). *Kur'an'da Zaman Kavramı*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Erzurum.
- KÖK, Abdullah, (2004). *Karahanlı Türkçesi Satır-Arası Kur'an Tercümesi (TIEM 73, 1v/235v/2)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- SAĞOL, Gülden, (1999). *Old Turkish and Persian Inter-Linear Qur'an Translations II: An Inter-Linear Translation of the Qur'an into Khawarazm Turkish, Introduction, Text, Glossary and Facsimile (Part I: Introduction and Text)*, Harvard, (410 pages), 1993; (Part II: Glossary) Harvard, 1995, (310 pages); (Part III Facsimile of the MS Süleymaniye Library, Hekimoğlu Ali Paşa No.2 Section One: 1b-300b), Harvard, 1996; (Part III: Facsimile of the MS Süleymaniye Library, Hekimoğlu Ali Paşa No.2 Section Two:301a-587b), Harvard.
- SOYSALDI, Mehmet, (1997). *Kur'an Semantiği Açısından İnançla İlgili Temel Kavramlar*, Çağlayan yay., İzmir.
- MEVDÛDÎ, Ebu'l-Âla, (2006). *Tehfîmu'l-Kur'an (Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri)*, İnsan Yay., İstanbul.
- TOPALOĞLU, Ahmet, (1978). *Muhammed Bin Hamza, XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış "Satır Arası Kur'an Tercümesi*, I Giriş ve Metin, İstanbul, 1976, II, Sözlük, İstanbul.
- Türkçe Sözlük*, (2000). Türk Dil Kurumu, Ankara.
- USTA, Halil İbrahim, (1989). *XIII. Yüzyıl Doğu Türkçesiyle Yazılmış Anonim Kur'an Tefsirinin Söz ve Şekil Varlığı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ÖNİ.Ü, Suat, (2004). *Karahanlı Türkçesi Satır-Arası Kur'an Tercümesi (TIEM 73, 235v/3-450r/7)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.